

Effectieve beginnende geletterdheid op een Jenaplanschool

Van Bof de Boekenwurm tot Villa letterpret

Mei 2012

Student: Helma Schaar

Nr: 2167868

Opleiding: Master Special Educational Needs

Opleidingscentrum Speciale Onderwijszorg

Leerroute: Remedial Teaching

Begeleid door: Nettie Veeninga

Inhoudsopgave

Samenvatting	4
Inleiding	6
Hoofdstuk 1. Aanleiding en probleemstelling	8
Hoofdstuk 2. Theoretische onderbouwing	11
2.1 Aan welke eisen moet de beginnende geletterdheid van groep 2 voldoen?	11
2.2 Wat is doelgericht leesonderwijs?	15
2.3. Welke aspecten van beginnend geletterdheid zorgen voor een grotere kans op succes bij het aanvankelijk lezen?	15
2.4 Wat is het belang van vroegtijdige signalering?	17
2.5 Wat is de voorschotbenadering?	17
2.6 Aan welke eisen moet het voorbereiden leesprogramma voldoen om aan te sluiten bij de visie van het Jenaplanonderwijs?	18
2.7 Voorschotbenadering in combinatie met Jenaplanaspecten	20
Hoofdstuk 3. Onderzoeksmethodologie	21
3.1 Onderzoeksvraag en deelvragen	21
3.2 onderzoeksmethoden	22
3.3 doelgroep	22
3.4 Ethische uitgangspunten	23
3.5 Onderzoekperiodes	24
3.6 Data verzamelen	24
3.6.1. Bevragen	24
3.6.2 Observeren	26
3.6.3 Lezen	27
3.7. Triangulatie	27
3.8. Validiteit	27
3.9. Meten	27

Hoofdstuk 4 Data analyse en onderzoeksresultaten	29
4A. Voortgang proces beginnende geletterdheid binnen de groepen.	29
4A.1 Actiepunten beginnende geletterdheid Jenaplanschool de overkant	30
4A.2 uitnodigende taalomgeving	31
4A.3 Beginnende geletterdheidprogramma Villa letterpret	33
4A.4 Signaleringslijsten	36
4.1 Data analyse	37
4.1.1 Analyse vragenlijsten beginsituatie fonologische vaardigheden bij aanvang groep 3	37
4.1.2 Beginsituatie beginnende geletterdheid onderbouw	38
4.1.3 Observatiechecklist van beginnende leesactiviteiten	41
4.1.4 Toetsresultaten beginnende geletterdheid	42
4.1.5 Analyse van de logboekgegevens	46
 Hoofdstuk 5. Conclusies en aanbevelingen	 50
5.1 Conclusie	50
5.1.1 Effectief	50
5.1.2 Doelgericht	51
5.1.3. Ontwikkeling beginnende geletterdheid in combinatie met Jenaplan-aspecten.	51
5.1.4 Tot slot	53
5.2 Aanbevelingen	54
 Hoofdstuk 6. Evaluatie onderzoek en reflectie	 56
6.1 Evaluatie onderzoek	56
6.2 Zelfreflectie	59
 Literatuurlijst	 61
Bijlagen	63
Bijlage 1 Signaleringslijst Expertisecentrum Nederlands	63
Bijlage 2 Vragenlijst Middenbouw startniveau groep 3	65
Bijlage 3 Vragenlijst Onderbouw beginnende geletterdheid	66
Bijlage 4 Observatiechecklist beginnende geletterdheid	71
Bijlage 5 Logboek Villa letterpret/taaltuin	72
Bijlage 6 Foto's	73

Samenvatting

Goed leren lezen is van essentieel belang om goed te kunnen functioneren in de maatschappij.

Uit de literatuur blijkt dat het van belang is om op jonge leeftijd de ontwikkeling van geletterdheid voldoende te stimuleren. Aan de hand van 7 tussendoelen beginnende geletterdheid voor kleuters opgesteld door het expertisecentrum wordt deze ontwikkeling gevolgd.

Deze 7 tussendoelen zijn het uitgangspunt geweest voor het ontwikkelen van een programma beginnende geletterdheid op [REDACTED].

Samen met de groepsleiders van de onderbouw is een programma ontwikkeld dat aansluiting vindt bij de kwaliteitskenmerken van het Jenaplanonderwijs en tevens doelgericht en effectief genoemd kan worden. Dit programma omvat een uitdagende leesomgeving die de torteltuin wordt genoemd en een programma dat de fonologische vaardigheden van kinderen stimuleert, de Villa letterpret.

Door literatuuronderzoek is duidelijk geworden dat de kwaliteitskenmerken van het Jenaplanonderwijs ervaringsgericht, ontwikkelingsgericht, wereldoriënterend en coöperatief belangrijke peilers van het Jenaplanonderwijs zijn. Deze aspecten zijn gebruikt voor het programma beginnende geletterdheid dat ontwikkeld is.

Ook blijkt uit onderzoek dat doelgericht onderwijs zich kenmerkt door hoge doelen te stellen en deze minimaal 2 keer per jaar te toetsen. Dit heeft niet alleen een positief effect op het gedrag van leraren, maar ook op het gedrag van kinderen, doordat voor hen duidelijk wordt wat er van ze wordt verwacht en gevraagd.

Een aantal aspecten van beginnende geletterdheid zorgen voor een grotere kans op succes bij het aanvankelijk lezen in groep 3.

Dit zijn de auditieve analyse- en synthese en benoemsnelheid. Deze vaardigheden zijn goede voorspellers van woordherkenning, waardoor succesvol lezen in groep 3 een grotere kans van slagen heeft. Vroegtijdige onderkenning en behandeling van problemen op dit gebied is effectiever dan laat signaleren en reageren.

Een methodiek om kinderen vroegtijdig te helpen is de voorschotbenadering.

Dit is een programma dat bedoeld is voor kleuters in groep 2 waarbij de geletterdheid achterblijft ten opzicht van leeftijdgenootjes.

Door middel van extra, gerichte leesactiviteiten die plaatsvinden in heterogene groepjes van maximaal 5 kinderen wordt geprobeerd de achterstand weg te werken.

Tijdens de onderzoeksperiode is er gedurende 8 weken intensief met het ontwikkelde programma gewerkt, waarbij de groepsleider behalve sturend ook kindvolgend heeft begeleid. Hierbij geeft zij ruimte aan samenwerking en eigen initiatieven van de kinderen en prikkelt zij de verwondering door zelf nieuwsgierig en verwonderd te zijn. De resultaten zijn gemeten voorafgaand en na deze periode. Uit het onderzoek komt naar voren dat nagenoeg alle kinderen spectaculaire vorderingen hebben gemaakt met behulp van het zelf ontwikkelde programma. Waarmee aangetoond is dat deze doelgerichte methodiek aansluitend bij het Jenaplanonderwijs inderdaad effectief is.

Inleiding

Goed kunnen lezen is van groot belang.

Het lezen neemt de laatste jaren een steeds belangrijkere plaats in binnen onze samenleving.

Om goed te functioneren binnen deze samenleving is er een hoge mate van geletterdheid nodig.

Door de impact die de huidige kenniseconomie en internet op onze samenleving hebben, wordt er steeds meer gevraagd van de taalvaardigheden.

Daar moeten we kinderen goed op voorbereiden.

Het is de taak van de school om kinderen nauwkeurig en vlot te leren lezen, zodat ze kennis kunnen verwerven op allerlei terreinen en daarmee een grotere kans hebben om op een succesvolle manier te kunnen deelnemen aan de maatschappij.

Al 25 jaar heb ik met veel plezier op verschillende Jenaplanscholen in Utrecht en omgeving als groepsleider in de midden- en bovenbouw gewerkt. Sinds 2 jaar ben ik werkzaam als remedial teacher op Jenaplanschool [REDACTED] en dit jaar ben ik me aan het oriënteren op een functie als Intern begeleider.

De kinderen werken in stamgroepen die in de onderbouw uit 2 jaargroepen en in de midden- en bovenbouw uit 3 heterogene jaargroepen bestaan. Ze zijn gewend om gedifferentieerd te werken en helpen elkaar bij het uitvoeren van hun taken.

Ervaringsgericht onderwijs vormt het hart van ons onderwijs en neemt een belangrijke plaats in binnen ons onderwijs. Er worden school- en bouwbreed ongeveer 8 projecten per jaar uitgevoerd.

Tijdens de module lees- en spellingontwikkeling leerde ik waar goed leesonderwijs aan moet voldoen. Voor mij een boeiend onderwerp, omdat ik zelf een enthousiaste lezer ben en ik hiermee mijn kennis op dit gebied enorm heb vergroot.

Ik leerde o.a. over het belang van vroegtijdige signalering: Hoe eerder leerkrachten leesproblemen herkennen, hoe effectiever de interventie.

Hierbij is het van belang om in de kleuterperiode een goed programma beginnende geletterdheid aan te bieden en de kinderen nauwkeurig te volgen in hun fonologische ontwikkeling.

Uit de evaluatiegesprekken met het zorgteam realiseerde me dat er bij ons op school een aantal zaken op voorbereidend leesgebied niet op orde zijn en verbeteringen behoeven.

Een idee voor mijn praktijkonderzoek was geboren. Nadat ik de teamleden en de directeur op de hoogte heb gebracht van mijn voornemen om de beginnende geletterdheid bij ons op school te verbeteren, kreeg ik enkel positieve reacties. Iedereen ondersteunt het onderzoek van harte en is erg benieuwd naar de uitkomsten, zodat deze mogelijk een vervolg krijgen in de midden- en bovenbouw. Dit is voor mij een kans om meer te leren over de fonologische ontwikkeling van kleuters. Hier heb ik minder zicht op, omdat ik voornamelijk in de bovenbouw heb gewerkt en als remedial teacher met name kinderen uit de midden- en bovenbouw heb ondersteund.

Ook zal ik als beginnende intern begeleider ervaren hoe het is om een dergelijk proces te begeleiden.

Ik verwacht dat de school hier ook haar voordeel mee zal doen. We zitten in een spagaat met aan de ene kant het opbrengstgericht werken, waarbij we nauwlettend gevolgd worden door ouders en inspectie voor wat betreft de cognitieve resultaten van de kinderen en aan de andere kant het Jenaplanconcept waarbij kinderen naast een maximaal haalbare cognitieve ontwikkeling zich ook vanuit hun eigen mogelijkheden mogen ontwikkelen en veel andere kwaliteiten laten zien die niet altijd in CITO uitslagen te vangen zijn. Ik hoop met het onderzoek een stap in de goede richting te zetten en te bewijzen dat deze 2 elementen wel degelijk naast elkaar kunnen bestaan en het een het ander niet uitsluit, maar juist versterkt.

Hoofdstuk 1.

Aanleiding en probleemstelling

Tijdens het opzetten van een leesplan vorig jaar, waarbij er voor de leeszwakke kinderen van de midden- en bovenbouw extra leesinterventies zijn georganiseerd, sprak ik regelmatig met de groepsleiders van de middenbouw.

Deze collega's vertelden dat er op het gebied van technisch lezen geen goede aansluiting is van de onder naar middenbouw. Er is geen doorgaande lijn.

Er is weinig zicht op datgene wat er op voorbereidend leesgebied in de onderbouw is gedaan en het ontbreekt een aantal leeszwakke kinderen aan een gerichte voorbereiding op het aanvankelijk lezen. Hierdoor vallen ze in groep 3 al snel uit en kunnen ze niet meekomen met het hoge leestempo.

Dit komt natuurlijk vaker voor, echter bij deze groep uitvallers zitten ook kinderen die in de onderbouw niet als leeszwak zijn gesignaleerd. De stagnatie in de leesontwikkeling komt dan als een onaangename verrassing voor de ouders, groepsleiders en voor de kinderen zelf.

Het is belangrijk dat hier verandering in komt, vooral omdat gebleken is dat door middel van vroegtijdige signalering en het anticiperen hierop veel winst te behalen valt.

Er zijn vorig schooljaar al wel wat veranderingen doorgevoerd. De onderbouw heeft altijd vanuit school- en bouwbrede projecten gewerkt en de inhoud en activiteiten stonden summier op papier. De groepsleiders hadden de doelen en werkwijzen voornamelijk in hun hoofd. Dit ging jarenlang redelijk goed, omdat er 2 ervaren groepsleidsters in de verschillende stamgroepen stonden die een goed overzicht van het geheel hadden. Zij bedachten de meest fantastische en creatieve activiteiten voor het onderwijs aan kleuters.

Deze situatie bleek door gezondheidsproblemen van beiden een uiterst kwetsbare. Er moest iets veranderen om de kwaliteit van ons onderwijs te kunnen borgen. Vanaf dit jaar worden de projecten daarom uitvoerig beschreven, waarbij de algemene doelen voor de verschillende vakgebieden, de woordenschat vergrotende woorden, de diverse activiteiten, de kringgesprekken, de verhaallijnen van de toneelstukjes en de gebruikte prentenboeken op papier staan.

De tussendoelen beginnende geletterdheid worden echter niet concreet benoemd. Dit wil niet zeggen dat er niet aan de beginnende geletterdheid wordt gewerkt, maar er is geen doorgaande lijn.

De tussen- en einddoelen voor de ontwikkeling van geletterdheid van kleuters zijn wel ongeveer bekend, maar worden gedurende het jaar niet regelmatig gecontroleerd en geborgen.

Daarnaast wordt het niveau van de kinderen niet structureel in kaart gebracht, waardoor de signalering tekort schiet. Pas wanneer de CITO- toetsen 'taal voor kleuters' en 'kleur en lichaamsdelen' worden afgenomen halverwege groep 2, worden er wat meer gerichte leesacties uitgevoerd.

Dit jaar krijgen we bezoek van de onderwijsinspectie. Ik denk, dat wanneer we onze zaken op leesontwikkelingsgebied in de onderbouw niet op orde hebben, we een waarschuwing van de inspecteur krijgen. Ik hoop dat ik dit door mijn onderzoek kan voorkomen.

Mijn onderzoek richt zich vooral op het structureren van de verschillende voorbereidende leesactiviteiten.

Door in kaart te brengen en vast te leggen wat goed is en dit aan te vullen daar waar nodig is, hoop ik samen met de groepsleiders de inhoud in een vorm te gieten waarbij alle activiteiten gekoppeld zijn aan de doelen beginnende geletterdheid

Ook wil ik met de groepsleidsters een eigen signaleringssysteem opzetten.

Door ze mee te nemen in het ontwikkelproces hoop ik dat ze ook bij de toekomstige projecten invulling geven aan de lees- ontwikkelingsdoelen op een wijze die ze zelf hebben gekozen en waarbij ze zich competent voelen.

Vervolgens wil ik onderzoeken óf en welk effect de leesactiviteiten op de resultaten van de kleuters uit groep 2 hebben.

Ik zou tevreden zijn als aan het eind van het onderzoek een concrete methodiek is ontwikkeld en vastgelegd, met daarbij een werkend signaleringssysteem, zodat de ontwikkeling van geletterdheid van kleuters systematisch gevolgd kan worden.

Ook hoop ik effect te kunnen meten door de oudste kleuters gedurende 3 maanden te volgen in hun ontwikkeling en na die tijd te toetsen of de leesontwikkeling voldoende gevorderd is.

Ik verwacht dat ik met dit hele ontwikkelproces de groepsleidsters kan motiveren en stimuleren om door te gaan op de ingeslagen weg. Dat daarmee een bewustwordingsproces is gestart, waardoor ze het belang van gestructureerd werken aan de fonologische ontwikkeling zien en ervaren.

Op die manier worden risicokinderen eerder gesignaleerd en ontstaat er een betere aansluiting op het aanvankelijk lezen in middenbouw.

Voorlopige onderzoeksvraag:

Op welke wijze kan het voorbereidend leesonderwijs in de onderbouw doelgerichter en effectiever worden, in een vorm die past binnen de visie en de onderwijsstijl van het Jenaplanonderwijs?

Deelvragen:

- ❖ Hoe is de huidige situatie van het leesonderwijs in de onderbouw en voldoet dit aan het protocol leesproblemen en dyslexie van groep 1 en 2 ?
- ❖ Op welke onderdelen sluit het huidige voorbereidend lezen wel of niet aan bij het aanvankelijk lezen in de middenbouw en wat is er nodig om die volledige aansluiting te krijgen?
- ❖ Aan welke eisen moet de beginnende geletterdheid voldoen in groep 2?
- ❖ Welke aspecten van de beginnende geletterdheid zorgen voor een grotere kans op succes bij het aanvankelijk lezen?
- ❖ Welke ondersteuning hebben de onderbouw collega's nodig bij het ontwikkelen van een eigen voorbereidend leesprogramma?
- ❖ Kan de voorschotbenadering ingezet worden op een passende wijze bij het Jenaplanonderwijs?
- ❖ Wat is het niveau van de fonologische vaardigheden van de kinderen uit groep 2 in januari 2012?
- ❖ Wat is het effect van de fonologische vaardigheden van kinderen na het aanbieden van een eigen ontwikkeld voorbereidend leesprogramma, uitgevoerd op een manier die aansluit bij het Jenaplanonderwijs.

Hoofdstuk 2.

Theoretische onderbouwing

Mijn onderzoeksvraag is:

Op welke wijze kan het voorbereidend leesonderwijs in de onderbouw doelgerichter en effectiever worden, in een vorm die past binnen de visie en de onderwijsstijl van het Jenaplanonderwijs?

Aan de hand van mijn deelvragen en door middel van mijn onderzoek wil ik hier een antwoord op krijgen.

2.1 Aan welke eisen moet de beginnende geletterdheid van groep 2 voldoen?

De 10 tussendoelen Beginnende Geletterdheid opgesteld door het expertisecentrum Nederlands richten zich op de ontwikkeling van geletterdheid gedurende de eerste jaren van de basisschool(groep 1 t/m 3). Aan de hand van zorgvuldig omschreven tussendoelen kan de leerkracht nagaan of de ontwikkeling van fonologische vaardigheden en het lezen en schrijven voldoende op gang komt. In de lijn van de tussendoelen verloopt de ontwikkeling van beginnende geletterdheid en de fase van gevorderde geletterdheid. (Wentink, Verhoeven en Druenen, 2008)

Voldoende begeleiding wordt gegeven wanneer (Vernooy, 2008) :

- Een leerkracht een vastgelegde leerlijn volgt die is gebaseerd op de tussendoelen en waarbij de verschillende tussendoelen (oftewel alle facetten van de taalontwikkeling) systematisch en evenwichtig in een periode van twee jaar aan de orde komen uitgesplitst voor groep 1 en 2. Dit betekent dat in de groepsadministratie zichtbaar moeten zijn welke taalactiviteiten zijn aangeboden, dat deze ontleend zijn aan een vastgelegde leerlijn en dat de leraar registreert welke tussendoelen in het aanbod van 1 en 2 zijn geweest.
- De leerlijn zodanig is, dat in ieder geval het onderdeel fonemisch bewustzijn specifiek uitgewerkt is.
- De leerkracht structureel een programma volgt dat gebaseerd is op de tussendoelen voor taal.

De 7 Tussendoelen voor beginnende geletterdheid van kleuters (Verhoeven, Aarnoutse, de Blauw, Boland, Vernooy & Van het Zandt, 1999) :

1. Boekoriëntatie

Kinderen begrijpen dat illustraties en tekst in een boek samen een verhaal vertellen.

Ze weten dat boeken worden gelezen van voor naar achter, bladzijden van boven naar beneden en regels van links naar rechts.

Ze weten dat verhalen een opbouw hebben.

Ze kunnen aan de hand van de omslag van een boek de inhoud van het boek al enigszins voorspellen.

Kinderen weten dat je vragen over een boek kunt stellen. Deze vragen helpen je om goed naar het verhaal te luisteren en te letten op de illustraties.

2. Verhaalbegrip

Kinderen begrijpen de taal van voorleesboeken. Ze zijn in staat om conclusies te trekken naar aanleiding van een voorgelezen verhaal. Halverwege kunnen ze voorspellingen doen over het verdere verloop van het verhaal.

Kinderen weten dat de meeste verhalen zijn opgebouwd uit een situatieschets en een episode. Een situatieschets geeft informatie over de hoofdpersonen, de plaats en tijd van handeling. In een episode doet zich een bepaald probleem voor dat vervolgens wordt opgelost.

Kinderen kunnen een voorgelezen verhaal naspelen terwijl de leerkracht vertelt.

Kinderen kunnen een voorgelezen verhaal navertellen, aanvankelijk met steun van illustraties.

Kinderen kunnen een voorgelezen verhaal navertellen zonder gebruik te hoeven maken van illustraties.

3. Functies van geschreven taal

Kinderen weten dat geschreven taalproducten zoals briefjes, brieven, boeken en tijdschriften een communicatief doel hebben.

Kinderen weten dat symbolen zoals logo's en pictogrammen verwijzen naar taalhandelingen.

Kinderen zijn zich bewust van het permanente karakter van geschreven taal.

Kinderen weten dat tekenen en tekens produceren mogelijkheden bieden tot communicatie.

Kinderen weten wanneer er sprake is van de taalhandelingen 'lezen' en 'schrijven'. Ze kennen het onderscheid tussen 'lezen' en 'schrijven'.

4. Relatie tussen gesproken en geschreven taal

Kinderen weten dat gesproken woorden kunnen worden vastgelegd, op papier en met audio /visuele middelen.

Kinderen weten dat geschreven woorden kunnen worden uitgesproken.

Kinderen kunnen woorden als globale eenheden lezen en schrijven. Voorbeelden: de eigen naam en namen van voor het kind belangrijke personen/dingen, logo's en merknamen.

5. Taalbewustzijn

Kinderen kunnen woorden in zinnen onderscheiden.

Kinderen kunnen onderscheid maken tussen de vorm en betekenis van woorden.

Kinderen kunnen woorden in klankgroepen verdelen zoals bij kin-der-wa-gen.

Kinderen kunnen reageren op en spelen met bepaalde klankpatronen in woorden; eerst door eindrijm ("Pan rijmt op Jan") en later met behulp van beginrijm ("Kees en Kim beginnen allebei met k").

Kinderen kunnen fonemen als de kleinste klankeenheden in woorden onderscheiden, zoals bij p-e-n.

6. Alfabetisch principe

Kinderen ontdekken dat woorden zijn opgebouwd uit klanken en dat letters met die klanken corresponderen en leggen de foneem-grafeemkoppeling.

Kinderen kunnen door de foneem-grafeemkoppeling woorden die ze nog niet eerder hebben gezien, lezen en schrijven.

7. Functioneel schrijven en lezen

Kinderen schrijven functionele teksten, zoals lijstjes, briefjes, opschriften en verhaaltjes.

Kinderen lezen zelfstandig prentenboeken en eigen en andermans teksten.¹

Er worden vijftien aspecten van elkaar onderscheiden die de ontwikkeling van het fonologisch en fonemisch bewustzijn weergeven (Wentink & Verhoeven 2001)

Deze ontwikkeling verloopt niet zo lineair als hieronder weergegeven.

<u>Fonologisch bewustzijn</u>	groep
1. opdelen van zinnen in woorden	1-2
2.opdelen van samengestelde woorden(samenstellingen) in afzonderlijke componenten.	1-2
3. opdelen van woorden in klankstukken	1-2
4. verbinden van klankstukken tot woorden	1-2
5. Opzeggen van rijm samen met iemand anders	1-2
6. individueel opzeggen van een rijmpje	1-2
7. herkennen van eindrijm	1-2
8. Toepassen van eindrijm: zelf ontdekken van rijm produceren van rijm.	1-2
<u>Fonemisch bewustzijn:</u>	groep
9.Herkennen van beginrijm in langgerekte woorden	2-3
10.herkennen van beginrijm in gewoon uitgesproken woorden	2-3
11.Toepassen van beginrijm	2-3
12. klinker in een woord isoleren.	2-3
13. Auditieve analyse op klankniveau	2-3
14. Auditieve synthese op klankniveau	2-3
15. Letters kunnen benoemen.	2-3

2.2 Wat is doelgericht leesonderwijs?

Goed taal-/leesonderwijs heeft alles met doelen en tussendoelen te maken. (Vernooy, 2009) In feite geldt dat de leesresultaten van de kinderen nooit zullen verbeteren als het VVE en de school geen hogere doelen stellen en nastreven. Dit geldt zowel voor het primair onderwijs als het voortgezet onderwijs.

Hoge doelen zijn cruciaal voor het leren van de leerlingen en tonen ook de verwachtingen van de school en de leerkrachten over de mogelijkheden die ze voor de kinderen zien.

Dit is één van de meest consistente bevindingen die uit onderwijsonderzoek naar voren komt. Het stellen van doelen moet altijd gepaard gaan met het toetsen van de leesontwikkeling om te zien of de gestelde doelen ook worden bereikt. Toetsen is namelijk een middel om te zien of de leerlingen zich in de gewenste richting ontwikkelen. Het stellen van doelen heeft ook een positief effect, doordat het voor de leerlingen duidelijk is wat er van hen wordt verwacht en gevraagd.

2.3. Welke aspecten van beginnend geletterdheid zorgen voor een grotere kans op succes bij het aanvankelijk lezen?

Uit onderzoek van Verhagen, Aarnoutse, & Van Leeuwe, (2008) blijkt dat er twee vaardigheden zijn die van groot belang zijn voor het leren lezen in groep 3, namelijk het fonologisch bewustzijn, in de vorm van fonemische analyse en synthese, en benoemsnelheid.

Deze vaardigheden hangen nauw samen met de woordherkenning zoals die in groep 3 op verschillende momenten wordt gemeten. Een sterke samenhang betekent dat de twee genoemde vaardigheden goede voorspellers zijn van woordherkenning.

Kinderen die in groep 2 zwak zijn in deze vaardigheden, zullen waarschijnlijk ook zwak zijn in woordherkenning in groep 3, tenzij er bijtijds hulp wordt geboden.

De snelheid waarmee bekende informatie uit het geheugen wordt opgehaald en benoemd, wordt met de term benoemsnelheid aangeduid (naming speed of rapid naming).

Uit longitudinaal onderzoek blijkt dat het snel benoemen van bekende visuele symbolen een sterk verband vertoont met de snelheid van woordherkenning zoals die in groep 3 en hoger wordt onderwezen en gemeten. Dit geldt vooral voor het benoemen van cijfers en letters. Dat zijn de beste voorspellers voor het snel herkennen van woorden.

Letterkennis werd vroeger beschouwd als de beste voorspeller van woordherkenning in groep 3. Later is uit onderzoek gebleken dat de invloed van letterkennis op woordherkenning niet groot is. (Verhagen et al., 2008)

Dit betekent niet dat letterkennis onbelangrijk is. Voor de ontwikkeling van het fonologisch bewustzijn is letterkennis zelfs van groot belang. Kinderen die in groep 2 een aantal letters leren worden zich steeds bewust van het feit dat woorden uit klanken bestaan. Dit geldt vooral voor de eerste en laatste letter van een woord en voor de begin- en eindklank van dat woord. Deze letters en klanken begrenzen het begin en het eind van woorden en hangen samen met het bewustzijn dat taal uit woorden bestaat.

Bij het leren lezen speelt letterkennis uiteraard een belangrijke rol. Bij de elementaire leeshandeling leren kinderen immers om letters aan klanken te koppelen, deze klanken één voor één uit te spreken en ze samen te voegen tot een woord.

Stimuleren van fonologisch bewustzijn in de kleuterperiode is zeker mogelijk. (Wentink, Verhoeven & Druenen, 2008) Dit kan door middel van allerlei oefeningen en taalspelletjes, gericht op bijvoorbeeld het vergelijken van gesproken woorden op eindrijm of op overeenkomende beginklank, het opdelen van woorden in klankstukken of fonemen, het verbinden van klankstukken of fonemen in woorden. Oefeningen en spelletjes gericht op de vormaspecten van woorden blijken het fonologisch bewustzijn van kinderen te stimuleren. Bovendien hebben ze een gunstig effect op latere lees- en spellingvaardigheden. Dit betekent dat gerichte aandacht voor fonologische bewustzijn in de kleuterperiode kinderen een voorsprong biedt bij het aanvankelijk leesonderwijs in groep 3.

Bij het leren van kinderen en in de ontwikkeling van fonologisch bewustzijn is het van belang dat dit wordt aangeboden vanuit een betekenisvolle context. (Van Kleef, Tomesen, 2008)

Juist bij het stimuleren van taalbewustzijn biedt het leren binnen een betekenisvolle context goede mogelijkheden om meer balans aan te brengen in het leerstofaanbod. Bij een balans gaat het erom dat beide componenten, zowel het leren op basis van instructie als het leren binnen een betekenisvolle context, in het onderwijs aanwezig zijn. Beide zijn belangrijk.

Verder blijkt dat onderwijs in kleine groepen meer effect heeft op het fonologische bewustzijn en woordherkenning dan klassikaal of individueel onderwijs. (Bus en Van IJzendoorn, 1999)

2.4 Wat is het belang van vroegtijdige signalering?

Vroegtijdige onderkenning en behandeling van problemen die tot leesproblemen kunnen leiden is effectiever dan laat signaleren en reageren. (Vernooy, 2003)

De meest effectieve interventies zijn de vroeg in het leven van een kind plaatsvindende interventies. De dan nog minder grote achterstanden of minder grote problemen bieden een betere kans voor succesvolle behandeling. Hiermee voorkom je ook dat kinderen niet in een cyclus van falen en frustratie terecht komen.

Als men kinderen met problemen vroegtijdig helpt worden ze betere lezers dan kinderen die na het 9^e jaar –dus laat- worden geholpen. Uit longitudinale onderzoeken van het NICHD (The National Institute of Child Health and Development) blijkt, dat bij 90 á 95% van kinderen met leesproblemen de leesproblemen verdwijnen als deze op een juiste manier en vroegtijdig, bijvoorbeeld in de kleutergroepen aangepakt worden. Kinderen geven al vroeg- dikwijls al in de voorschoolse- en kleuterperiode- signalen af.

Hoe eerder hiaten in de ontwikkeling van geletterdheid worden opgespoord en verholpen, des te kleiner de kans dat een kind moeite met leren lezen krijgt.

(Aarnoutse, 2006)

Een goed aanbod in de kleutergroepen heeft een sterk voorspellende waarde voor het leren lezen in de hogere groepen.

2.5 Wat is de voorschotbenadering?

Dit is een programma dat bedoeld is voor kleuters in groep 2 waarbij de ontwikkeling van het fonemisch bewustzijn en de letterkennis achterblijft ten opzichte van hun klasgenoten.

(Wentink, Verhoeven & Druenen 2008)

Door middel van extra, gerichte activiteiten aangeboden in kleine groepjes wordt geprobeerd een achterstand weg te werken. Risicokinderen profiteren onvoldoende van taalspelletjes in de grote groep en hebben zeer directe, gerichte instructies nodig. Zelfstandig werken met taalspelletjes, blijkt voor deze kinderen meestal ook geen reële mogelijkheid en zeer weinig effectief. (Smits en Braams, 2009)

Het is belangrijk dat er altijd sprake is van een voor de leerlingen positieve, gemotiveerde aanpak, waarbij er geen druk op het kind wordt gelegd en de kinderen nooit het idee van falen hebben. (Westwood, 1997)

De voorschotbenadering bestaat uit 3 fasen, die in volgorde uitgevoerd dienen te worden om falen te voorkomen.

Fase1: identificatie van klanken/letters (letter op verschillende manieren herkennen)

Fase2: manipulatie van klanken/ letters (het analyseren van woorden in klanken en synthetiseren van klanken tot woorden oefenen)

Fase 3: klank-letterkoppeling aanleren (spelenderwijs aanleren van de klank-letterkoppeling om zo de relatie tussen letter en de bijbehorende klank in te slijpen.)
(Ball en Blachman, (1991)

2.6 Aan welke eisen moet het voorbereiden leesprogramma voldoen om aan te sluiten bij de visie van het Jenaplanonderwijs?

In de school worden zelfstandig spelen en leren afgewisseld en aangevuld door gestuurd en begeleid leren. Dit laatste is expliciet gericht op niveauverhoging. In dit alles speelt het initiatief van de kinderen een belangrijke rol (Both en Vreugdenhil,1992).

Diverse kwaliteitskenmerken van het Jenaplanonderwijs zijn:

- 1.) Ervaringsgericht leren; dit betekent dat de groepsleiders de kinderen laten ervaren en er gebruik gemaakt wordt van de ervaringen van kinderen. De ruimte om en in de school nodigt uit tot spel en ontdekkend leren.
- 2.) Ontwikkelingsgericht leren. In de groep wordt onder andere bewust gewerkt aan een toenemende zelfsturing door de kinderen(naar zelfverantwoordelijk leren) Ook wordt er met de kinderen gewerkt aan zelfkennis (reflectie) en een gezond zelfbeeld. Initiatief van kinderen speelt een belangrijke rol. Hierbij is het belangrijk dat groepsleiders de leerlijnen kennen om kinderen te begeleiden naar de zone van de naaste ontwikkeling. Cruciale leermomenten zijn hier van groot belang.
- 3.) Wereldoriënterend leren; Dit betekent: levend leren door gesprek, spel, werk en viering. Kinderen onderzoeken en experimenteren veel. De kinderen worden nieuwsgierig gemaakt door zelf nieuwsgierig te zijn. (verwondering) Er wordt gewerkt en gespeeld met verhalen.

4.) Coöperatief leren, dit betekent dat kinderen, ouders en groepsleiders samen een leefgemeenschap vormen. Er wordt in de groep gereflecteerd en geoefend in hoe we met elkaar kunnen samenleven en werken (elkaar helpen, maatjes, tafelgroep). Heterogeniteit is een basisprincipe in coöperatief leren en in het Jenaplanonderwijs. Als de groep heterogeen is samengesteld, kan het observeren en nadoen van gedrag tot ontwikkelingseffecten leiden. Binnen de groep zijn kinderen aanwezig die bij een aantal aspecten als model kunnen dienen. In een kleine, heterogeen samengestelde groep is de kans op het imiteren van geschikte modellen groter dan in een grote klas. Hoe kleiner de groep, hoe groter het effect. Bovendien kun je in de kleine groep de terugkoppeling en bekrachtiging gebruiken om het (gewenste) gedrag te imiteren, omdat in de kleinere groep een kind minder kan ontsnappen en er meer kans op participatie is. (J. van de Vugt, 2009) Er zijn kringgesprekken waarin samen onderzocht wordt hoe iets in elkaar zit. Eigen werk maakt deel uit van het documentatiecentrum. Er is veel aandacht voor het openbaar maken van wat er geleerd en gemaakt wordt (weeksluiting). Het lokaal wordt door de groep ingericht. De lees- en taalontwikkeling van ons Jenaplanonderwijs vindt een belangrijke overeenkomst met de kaders van het interactief onderwijs.

Interactief onderwijs gaat uit van het beginsel dat goed taalonderwijs interactief van aard is. Met andere woorden: taal leer je vooral in het gebruik met anderen en mede door de taal zelf tot onderwerp te maken.

De pijlers van interactief taalonderwijs zijn samen te vatten in 3 termen (Sijtstra, Aarnoutse & Verhoeven, 1999):

- ❖ Betekenisvol leren; leren vindt plaats vanuit betekenisvolle contexten.
- ❖ Sociaal leren; leren in groepsverband, in samenspraak en samenwerking met anderen die meer ervaring hebben.
- ❖ Strategisch leren; volwassenen doen voor en leggen uit hoe bepaalde talige activiteiten het beste kunnen worden uitgevoerd, zodat kinderen zich bewust worden van hun eigen taalgebruik. Bovendien leren kinderen zo hoe ze bepaalde taalproblemen het beste kunnen aanpakken en oplossen.

2.7. Voorschotbenadering in combinatie met Jenaplanaspecten

Een aantal elementen uit het protocol dyslexie voor groep 1 en 2 hebben overeenkomsten met de kwaliteitskenmerken van het Jenaplanonderwijs, zoals coöperatief werken, werken vanuit een betekenisvolle context, werken met heterogene groepjes en werken vanuit spelvormen i.p.v. instructies.

De voorschotbenadering zoals die beschreven is in het protocol vraagt een sterk sturende begeleiding. Naar mijn mening hoeft dit niet te botsen met de Jenaplanprincipes. De drie fases van de voorschotbenadering kunnen gevolgd worden, waarbij een positieve, motiverende aanpak zonder druk gehanteerd wordt. De Jenaplankwaliteitskenmerken ervaringsgericht, zelfontdekkend, wereldoriënterend en coöperatief leren kunnen hierin verweven worden, waarbij de rol van de begeleider behalve sturend ook kindvolgend is. Door kinderen nieuwsgierig te maken en eigen initiatieven en ontdekkingen van kinderen de ruimte te geven binnen heterogene groepjes, worden de Jenaplanaspecten betekenisvol ingezet naast de sturing en de inhoud van de voorschotbenadering.

Hoofdstuk 3.

Onderzoeksmethodologie

In dit hoofdstuk beschrijf ik welke onderzoeksmethoden ik ga gebruiken om antwoorden te krijgen op mijn onderzoeksvraag en deelvragen.

3.1 Onderzoeksvraag en deelvragen

Onderzoeksvraag :

Op welke wijze kan het voorbereidend leesonderwijs in de onderbouw doelgerichter en effectiever worden, in een vorm die past binnen de visie en de onderwijsstijl van het Jenaplanonderwijs?

Naar aanleiding van mijn onderzoeksvraag heb ik mij de volgende deelvragen gesteld:

- ❖ Hoe is de huidige situatie van het leesonderwijs in de onderbouw en voldoet dit aan het protocol leesproblemen en dyslexie van groep 1 en 2 ?
- ❖ Op welke onderdelen sluit het huidige voorbereidend lezen wel of niet aan bij het aanvankelijk lezen in de middenbouw en wat is er nodig om die volledige aansluiting te krijgen?
- ❖ Aan welke eisen moet de beginnende geletterdheid voldoen in groep 2?
- ❖ Welke aspecten van de beginnende geletterdheid zorgen voor een grotere kans op succes bij het aanvankelijk lezen?
- ❖ Welke ondersteuning hebben de onderbouw collega's nodig bij het ontwikkelen van een eigen voorbereidend leesprogramma?
- ❖ Kan de voorschotbenadering ingezet worden op een passende wijze bij het Jenaplanonderwijs?
- ❖ Wat is het niveau van de fonologische vaardigheden van de kinderen uit groep 2 in januari 2012?
- ❖ Wat is het effect van de fonologische vaardigheden van kinderen na het aanbieden van een eigen ontwikkeld voorbereidend leesprogramma, uitgevoerd op een manier die aansluit bij het Jenaplanonderwijs.

3.2 Onderzoeksmethode

De onderzoeksmethode die ik ga toepassen is “het (quasi) experiment”. Dit type onderzoek is gericht op de vraag of een bepaalde behandeling of aanpak effectief is, dat wil zeggen, aantoonbaar tot resultaten leidt. Bij het quasi experiment wil de onderzoeker weten of een behandelmethode resultaat heeft en of dat wel echt ligt aan die behandeling. Een geselecteerde groep wordt zowel voor als na de behandeling gemeten op de te verbeteren aspecten van beginnende geletterdheid die een risico kunnen inhouden voor het aanvankelijk lezen in groep 3. Dit zijn fonemisch bewustzijn, auditieve analyse- en synthese, receptieve letterkennis en benoemsnelheid. Het meten gebeurt via toetsen. Achteraf worden de gegevens van de eerste (nul) meting vergeleken met de tweede (na) meting. De gegevens van deze metingen worden met elkaar vergeleken. De meest zuivere vorm van experimenteel onderzoek maakt gebruik van een ‘controlegroep’ en een ‘experimentele groep. Deze experimentele groep ontvangt de behandeling waar de controlegroep deze niet ontvangt, maar wordt wel op dezelfde tijdstippen gemeten met hetzelfde instrument als de controlegroep. Achteraf vergelijkt men de gegevens van deze twee groepen en wordt bekeken of de behandeling effectief was. Het quasi- experiment maakt ook gebruik van een experimentele groep, maar de controlegroep ontbreekt. Het onderzoek is tevens een programma- evaluatie, omdat mijn onderbouwcollega’s samen met mij een eigen programma ontwikkelen met als uitgangspunt de 7 tussendoelen van het dyslexieprotocol voor groep 1 en 2, waarbij de uitvoering is aangepast aan de visie en werkwijze van het Jenaplanonderwijs bij ons op school. Ik realiseer me dat mijn bevindingen geen bewijsvoering zijn (zoals bij een zuiver experiment wel het geval is) en een voorlopig karakter hebben. Als mijn experimentele groep tijdens de behandeling verbetert, is dat een stap in de goede richting. Vervolgonderzoek blijft echter nodig om een goed beeld te krijgen van de effecten op langere termijn.

3.3 Doelgroep

Het onderzoek zal zich richten op de oudste kleuters van onze school. Dit zijn de kinderen van groep twee, die deel uit maken van de stamgroep de Beren of de Apen. Dit zijn respectievelijk 8 en 9 kleuters. Beide stamgroepen bestaan uit twee stamgroepsleiders en 20 kinderen. Bij de Beren bestaat de groep oudste kleuters uit 5 meisjes en 3 jongens. Bij de Apen zijn dit 4 meisjes en 5 jongens.

3.4 Ethische uitgangspunten

Vorig jaar heb ik het schoolteam geïnformeerd over mijn aanstaande praktijkonderzoek en hen een aantal onderwerpen voorgelegd die mijn interesse hadden. De meerderheid gaf aan dat 'Het verbeteren van de beginnende geletterdheid de hoogste prioriteit had. De keus was snel gemaakt en ik werd daarbij volledig gesteund door mijn schoolteam.

Mijn vier onderbouw collega's heb ik van het begin af aan actief betrokken bij het opzetten van een doelgericht en effectief programma voor beginnende geletterdheid, zodat zij mede-eigenaar van de methodiek worden. Zij zijn uiteindelijk degene die het moeten uitvoeren en wanneer zij zich prettig en competent voelen bij de vorm en inhoud is er een veel grotere kans dat er continuïteit ontstaat en de inhoud telkens vernieuwd en aangepast wordt binnen de thema's van ons onderwijs. Er bestaat zelfs een mogelijkheid dat er een verschillende methodiek wordt ontwikkeld in de twee onderbouwgroepen. Zolang deze methodiek voldoet aan de gestelde doelen (effectief, doelgericht voorbereidend leesonderwijs passend bij het Jenaplanonderwijs) is dit geoorloofd en zal dit bij de conclusies meegenomen worden. Ik heb gekozen voor het quasi- experiment, omdat ik het ethisch niet verantwoord vond om een controlegroep de behandeling te onthouden, waardoor mogelijk een achterstand zou ontstaan in de ontwikkeling van beginnende geletterdheid. Wanneer na de voormeting van het onderzoek blijkt dat er bij een aantal kinderen sprake is van specifieke risicofactoren, zullen de desbetreffende kinderen naast extra aandacht in de groep tijdens de leesactiviteiten ook vanuit de benadering van de voorschotbenadering interventies krijgen in de kleine kring. Hiervoor zullen kleine heterogene groepjes (max. 4 kinderen) geformeerd worden. De groepjes bestaan uit kinderen die op verschillende niveaus presteren. Zo zullen één hooggemiddeld presterend, één gemiddeld presterend en twee laag presterende kinderen samen een groepje vormen. Ik kies hiervoor, omdat bij een heterogeen samengestelde groep het observeren en nadoen van gedrag tot ontwikkelingseffecten leiden.(J. van Vugt, 2002) Binnen de groep zijn kinderen aanwezig die bij een aantal aspecten als model kunnen dienen en daarmee een goed voorbeeld zijn voor de laagpresterende kleuters. Bovendien kun je in de kleine groep de terugkoppeling en bekrachtiging gebruiken om het (gewenste) gedrag te imiteren, omdat in de kleinere groep een kind minder kan ontsnappen en er meer kans op participatie is. Deze vorm van coöperatief leren past uitstekend binnen de Jenaplanvisie.

3.5 Onderzoekperiodes

Er zijn 2 onderzoeksperiodes:

- 1.) Van 1 december tot 31 januari : De periode waarin een eigen voorbereidend leesprogramma en materialen daarvoor ontwikkeld wordt.
- 2.) Van 1 februari tot 4 april: De periode waarin er in de groep gewerkt wordt met het programma en de interventies zullen plaatsvinden. Aan het begin en het einde van deze tweede periode zal er een voor- en een nameting plaatsvinden.

3.6 Data verzamelen

Bij het verzamelen van gegevens zal ik de volgende waarnemingsmethoden gebruiken:

- 1) Bevragen
- 2) Observeren
- 3) Lezen

3.6.1 Bevragen

De methode 'bevragen' zal ik gebruiken door middel van vragenlijsten aan de midden- en onderbouwcollega's, informele gesprekken en gestructureerde discussies met de groepsleiders van groep 1 en 2.

Met behulp van vragenlijsten zal ik een beeld krijgen van de huidige inhoud van ons voorbereidend leesonderwijs. (bijlage 1) De vragenlijst is gebaseerd op het protocol leesproblemen en dyslexie van groep 1 en 2. Vooraf wordt gevraagd om de lijst zo eerlijk mogelijk in te vullen, zodat ik een reëel beeld krijg van het huidige aanbod. Van een aantal begrippen zoals 'fonemisch bewustzijn' en 'de voorschothbenadering' wordt voorafgaand aan de vraag een definitie gegeven, om de juiste antwoorden op de vragen te krijgen.

De vragenlijst voor de onderbouwcollega's (groep 1 en 2) wordt door 4 groepsleiders ingevuld.

Ook de vier middenbouw collega's (groep 3, 4 en 5) wordt gevraagd een vragenlijst in te vullen. Deze lijst bevat vragen over de fonologische ontwikkeling, fonemisch bewustzijn en de letterkennis van de kinderen bij aanvang van groep 3. (bijlage 2) Na analyse van de vragenlijsten zal ik een reflecterend gesprek op gang brengen tussen de onderbouwcollega's over de huidige gang van zaken bij beginnende geletterdheid. Een aantal vragen staan centraal: Hoe is de aanpak in beide groepen ten aanzien van beginnende geletterdheid? Welke verschillen zijn er? Sluiten de activiteiten aan bij het Jenaplanonderwijs? Welke doelen worden gesteld? Welke

wensen zijn er? Welke vragen zijn er? Hoe is de registratie? Welke verbeteringen adviseren de collega's in de middenbouw? Door de verschillende aanpakken in beide groepen te benoemen en te bespreken in een gestructureerde discussie komen we erachter wat goed of minder goed werkt en waar naar toe gewerkt zal gaan worden. Vervolgens wordt gepresenteerd waar het onderwijs van beginnende geletterdheid aan moet voldoen. De onderbouwcollega's worden door mij geïnformeerd over de zeven tussendoelen van het protocol dyslexie voor groep 1 en 2 en wat effectief en doelgericht voorbereidend leesonderwijs en de voorschotbenadering inhoudt. Hiermee wordt de theoretische kennis van de collega's en daarmee de individuele professionaliteit vergroot. Immers 'kennis is macht' en door kennis te vergroten kunnen zij waarschijnlijk meer doelgericht en effectiever werken.

Uiteindelijk zal er een concept ontstaan, waar de volgende vragen aan vooraf zijn gegaan: Wat past bij ons Jenaplanonderwijs? Wat kunnen we behouden en wat gaan we toevoegen?

Wanneer de inhoud en vorm bekend zijn kan er praktisch gewerkt worden aan het materiaal voor het programma beginnend geletterdheid passend bij het Jenaplanonderwijs. Dit materiaal zal in het voortraject door de groepsleiders gemaakt worden, voornamelijk om te kunnen starten. Wanneer de Villa letterpret van start gaat zal het materiaal daarna zo veel mogelijk samen met de kinderen gemaakt worden. Tot slot moet de organisatie doorgesproken worden. Vragen als: Hoe vaak en op welke momenten wordt er gewerkt met het programma? Wie gaat de voorschotbenadering uitvoeren en hoe worden de groepjes samengesteld? Hoe worden de doelen geregistreerd en hoe worden de individuele, voorbereidend leesontwikkelingen van de kinderen vastgelegd en bijgehouden? Welk registratiemodel voldoet aan de eisen van het protocol dyslexie? Wie wordt verantwoordelijk voor het borgen van de doelen beginnende geletterdheid voor groep 1 en 2. Wie bewaakt dat we blijven vasthouden aan onze Jenaplanprincipes? Tijdens de uitvoering van het programma zal na 3 weken een tussenevaluatie plaatsvinden. Hierin wordt besproken hoe de bevindingen en ervaringen van de groepsleiders zijn, hoe reageren de kinderen en zijn er nog verbeterpunten? Om goed te monitoren hoe het proces verloopt zullen de groepsleiders een logboek bijhouden.

Hierin wordt genoteerd:

- Welke onderdelen er op welke dag aan de orde komen.
- Welke ervaringen, nieuwe ideeën, pareltjes er ontstaan
- Welke knelpunten en problemen er worden ervaren.
- Welke Jenaplanaspecten zoals reflectie, ervaringsgericht en zelfontdekkend leren e.d. er tijdens de leesactiviteiten ingezet worden.

3.6.2 Observeren

Door de voorbereidend leesactiviteiten in de groep en de interventies vanuit de voorschotbenadering te observeren, wil ik informatie verzamelen over het gedrag van de groepsleiders en het proces. Ik ga hiervoor zo systematisch mogelijk te werk. Ik ga van te voren goed omschrijven welk leerkrachtengedrag ik wil observeren. Vanuit een checklist zal ik op een overzichtelijke manier het gedrag beschrijven.

Observatiepunten zijn:

- ❖ Worden de voorbereidend leesactiviteiten vanuit een betekenisvolle context gegeven?
- ❖ Worden de activiteiten vanuit spelsituaties gegeven?
- ❖ Worden de activiteiten als instructie gegeven?
- ❖ Wordt er vooraf voorkennis opgehaald?
- ❖ De groepsleider heeft vooraf de doelen gesteld?
- ❖ De doelen zijn vooraf gaande aan de activiteit bekend bij de kinderen?
- ❖ De groepsleider kent de individuele doelen van de kinderen?
- ❖ Worden de letters zowel visueel als auditief aangeboden?
- ❖ De groepjes bij de voorschotbenadering zijn heterogeen samengesteld?
- ❖ De aanpak is speels en motiverend ?
- ❖ De 3 fasen van de voorschotbenadering worden gevolgd tijdens de interventies.
- ❖ Er is sprake van ervaringsgericht leren? Dat wil zeggen kinderen mogen zelf ervaren en er wordt gebruik gemaakt van de ervaringen van andere kinderen.
- ❖ De ruimte waarin de activiteiten zich afspelen nodigen uit tot spel en zelfontdekkend leren?
- ❖ Wordt er wereldoriënterend geleerd? Door kinderen nieuwsgierig te maken, door zelf nieuwsgierig te zijn en ze te laten experimenteren?
- ❖ Wordt er gewerkt en gespeeld vanuit een betekenisvolle context?
- ❖ Mogen kinderen initiatief nemen?
- ❖ Werken de kinderen coöperatief? Helpen ze elkaar en onderzoeken ze

samen?

- ❖ Is er sprake van strategisch leren door het 'modellen' van talige activiteiten door de groepsleider of kinderen?
- ❖ Wordt er na afloop gereflecteerd?
- ❖ Op welke manier wordt er gereflecteerd?

Ter ondersteuning zal ik de observatie met een videocamera opnemen, zodat ik naderhand de observaties kan staven of beter kan beoordelen.

3.6.3. Lezen

Voor mijn theoretisch kader heb ik in hoofdstuk 2 mijn literatuuronderzoek beschreven. Hiermee heb ik antwoord gekregen op de volgende vragen: Aan welke eisen moet de beginnende geletterdheid van groep 2 voldoen? Welke aspecten van beginnende geletterdheid een grotere kans van succes voorspellen bij het aanvankelijk lezen in groep 3. Ook weet ik wat doelgericht leesonderwijs is en wat de voorschotbenadering inhoudt. Tot slot is vanuit de literatuur bekend geworden wat de pijlers van het Jenaplanonderwijs zijn.

3.7. Triangulatie

Om het gebruik van meerdere gegevensbronnen; 'de triangulatie' in te zetten, hebben zowel de stamgroepsleiders uit de onderbouw als de stamgroepsleiders uit de middenbouw een vragenlijst over het huidige voorbereidend leesonderwijs ingevuld. Naast 'bevragen' gebruik ik bij het verzamelen van data andere waarnemingsmethoden zoals 'observeren' en lezen van relevante, wetenschappelijk onderbouwde literatuur, waardoor de validiteit van het onderzoek verhoogd wordt.

3.8. Validiteit

Om het effect van de methodiek te meten dient een valide instrument gebruikt te worden. Hiervoor gebruik ik een aantal toetsen van het pakket 'Beginnende geletterdheid' (Aarnoutse, Beernink en Verhagen 2008)

3.9. Meten

De waarnemingsmethode 'meten' zal onder andere bestaan uit het afnemen van 3 toetsen beginnende geletterdheid: synthesesetoets 1, analysetoets en letterkennis 1

De toetsdata zullen zijn:

- ❖ Voormeting: derde week van januari 2012
- ❖ Nameting : eerste week van april 2012

Met deze toetsen wil ik vooral nagaan of de vaardigheden, auditieve analyse- en synthese, receptieve letterkennis verbeteren vóór en na het toepassen van de beginnende leesactiviteiten in de groep en doelgerichte interventies.

Naast de hierboven genoemde vaardigheden is benoemsnelheid ook een belangrijke voorspeller van leesproblemen bij het aanvankelijk lezen in groep 3. Het onderdeel 'cijfers en letters' van de toets Beginnende geletterdheid is hier heel geschikt voor, echter niet van alle oudste kleuters weet ik zeker of ze de gevraagde cijfers en letters goed kennen. Dit is een vereiste voor de toets. Wanneer ik de toets toch zou afnemen zou dat mogelijk de uitslag vertroebelen.

Om die reden heb ik gekozen om de kleurentoets van het dyslexieprotocol van groep 1 en 2 af te nemen. Van te voren check ik of alle kleuren bekend zijn, waardoor ik zeker kan zijn van een betrouwbare uitslag van de toets. Tot slot zullen de signaleringslijsten van het protocol dyslexie voor groep 1 en 2 nauwgezet ingevuld gaan worden door de groepsleiders. Deze signaleringslijst zal in combinatie met de toets 'beginnende geletterdheid' een compleet beeld geven van de beginsituatie van de leerlingen.

Uiteindelijk wil ik door de metingen weten welk effect het programma heeft op de beginnende geletterdheid van álle oudste kleuters. Door alle kinderen van groep 2 te volgen wil ik zien óf en welke kinderen profiteren als gevolg van het voorbereidend leesprogramma. Hopelijk zullen niet alleen de risicokinderen na de invoering van het programma hun taal- lees ontwikkeling verbeteren, maar ook de kinderen die gemiddeld tot ruim voldoende scoorden bij de voormeting.

Hoofdstuk 4

Data analyse en voortgang proces beginnende geletterdheid .

In dit hoofdstuk worden de resultaten van de verzamelde gegevens beschreven. Er is gestart met het ontwikkelen van een volwaardig programma beginnende geletterdheid dat aansluit bij de Jenaplanvisie en de doelen van beginnende geletterdheid.

Dit programma ligt ten grondslag aan het quasi-experiment. De beschrijving van het proces om tot dit programma te komen staat beschreven onder 4A “Voortgang proces beginnende geletterdheid binnen de groepen”.

Voorafgaand aan het quasi-experiment zijn er vragenlijsten in de midden en onderbouw afgenomen, zodat de beginsituatie duidelijk is. Er hebben zowel in de onderbouwgroepen als bij de interventies van de voorschotbenadering observaties plaatsgevonden.

Vervolgens is de toets beginnende geletterdheid afgenomen waarbij de onderdelen; letterkennis, kleurentoets en auditieve en visuele analyse in januari en april gemeten zijn. Gedurende de onderzoeksperiode hebben de groepsleiders een logboek bijgehouden waarbij de doelen, activiteiten, ervaringen en de Jenaplankwaliteitskenmerken worden genoteerd.

4A. Voortgang proces beginnende geletterdheid binnen de groepen

De uitslag van de vragenlijst over de beginnende geletterdheid op Jenaplanschool De Overkant (zie 4.1) die voorafgaand aan het onderzoek is ingevuld door onder- en middenbouwcollega's heeft een lijst van verbeteringen opgeleverd die zijn omgezet in een aantal actiepunten. Ik heb de theorie gebruikt als uitgangspunt voor voorstellen tot verbetering. Ik kaderde het proces door aan de collega's aan te geven waar de doelen beginnende geletterdheid, signaleringslijsten, voorschotbenadering, schrijfhoek en de eisen waar een taalrijke leesomgeving aan moeten voldoen. De groepsleiders hebben het overzicht van het huidige aanbod gecompleteerd en hebben met name invulling gegeven aan het creatieve proces en de uitvoering. Er moesten keuzes gemaakt

worden over de uitvoerende opdrachten, de ondersteunende materialen, de namen van diverse onderdelen en de manier waarop dit alles zou plaatsvinden.

Een van de collega's kreeg de taak om de Jenaplankwaliteitskenmerken te bewaken. Wanneer we bij het bedenken van het beginnend leesprogramma te sturend bezig waren ging ze niet akkoord en probeerden we oplossingen te vinden waarbij de kinderen meegenomen werden in het proces. Dankzij haar bleven we coöperatief, wereldoriënterend, ervaring- en ontwikkelingsgericht denken.

4A.1 Actiepunten beginnende geletterdheid Jenaplanschool 'De Overkant':

- 1) Overzicht maken van het huidige aanbod, gebruiken wat goed is en aanvullen daar waar tekorten zijn. (zie analyse vragenlijsten 4.1)
- 2) Een geschikte vorm bedenken die past bij de onderbouwcollega's en onze Jenaplanvisie. (zie 4A.2 en 4A.3)
- 3) Een duidelijke uitnodigende taalplek creëren, waar kinderen zich laten inspireren door taal en tevens zelfontdekkend kunnen leren. (zie 4A.2)
- 4) Een eigen beginnend geletterdheidprogramma maken waarbij alle onderdelen van de fonologische ontwikkeling doelgericht en aansluitend bij onze Jenaplanvisie aan de orde komen. (zie 4A.3)
- 5) Een passende registratie vinden, waardoor signalering van de fonologische vaardigheden en letterkennis objectiever verloopt en meer inzicht in vorderingen geeft. (zie 4A.3)
- 6) Een duidelijk letteroverzicht in elke groep.
Grote letters om in de groep te hangen en kleine, handzame letters voor de kinderen, zodat ze letters kunnen opzoeken en ermee kunnen spelen/werken.
- 7) In de groep een schrijfhoek (invented spelling) maken waar gewerkt wordt aan allerlei schrijfactiviteiten zoals de muur of onderbouwkrant.

- 8) Duidelijke pictogrammen en naamkaartjes bij de verschillende hoeken en bij de taal- leesactiviteiten en boeken.
- 9) Werken d.m.v. de voorschotbenadering:
Naast het taalaanbod in de grote kring 3x per week in de kleine kring werken met risicokleuters(D en E scorende kinderen), zodat er gericht gewerkt kan worden aan het verbeteren van de fonologische vaardigheden. M.n. het fonemisch bewustzijn en geletterdheid behoeven extra begeleide oefening. De activiteiten moeten in spelvorm zijn en uitnodigen tot actieve deelname .
- 10) Ontwikkelen van een port-folio waar kinderen hun vorderingen zelf kunnen zien en bijhouden.

4A.2 uitnodigende taalomgeving

Er is na overleg met de collega's gekozen om een zogenaamde taaltuin op te zetten in de tussenruimte tussen de 2 kleutergroepen.

Hier vinden naast de taalactiviteiten in de stamgroep ook allerlei taalactiviteiten plaats. Veel activiteiten zullen zelfstandig uitgevoerd kunnen worden en bij een aantal activiteiten zal begeleiding nodig zijn om kinderen gericht verder te helpen.

Taaltuin

Er komt een **lounge hoek** met zitzakken en een boekentafel ,waar kinderen lekker kunnen lezen en een **luisterhoek** waar kinderen naar verhaaltjes met boekjes kunnen luisteren.

Luisterhoek

Loungehoek om lekker te lezen

Er komen geverfde **voetstappen op de grond**, zodat kinderen de ruimte kunnen gebruiken om taalspel-activiteiten uit te voeren.

Er komt een **letterboom** met daarin letters van hout. De letters worden door de kinderen geschilderd en gelakt. Met deze letters kunnen allerlei letterspelletjes worden gedaan.

Er is een magneetbord en een spelletjes/materiaalkast met o.a. spelletjes zoals drietal, letterdozen, vilt letters en letterdomino.

Er komen **bloembakken** aan de hekjes te hangen met schrijfmateriaal, omtrekletters en opdrachten.

Daarnaast zal er een **werkplek** komen, waar behalve taalspelletjes die zelfstandig of coöperatief uitgevoerd worden, ook met een kleiner groepje onder begeleiding gericht gewerkt kan worden aan het fonologisch bewustzijn.

In de taaltuin zullen ook de interventies van de **voorschotbenadering** plaatsvinden.

Werken in de taaltuin

Trots op het resultaat

4A.3 Beginnend geletterdheidprogramma Villa letterpret

We gaan voor elke stamgroep een **Villa letterpret** opzetten.

Villa letterpret

Bof de Boekenwurm

In Villa Letterpret woont Bof de boekenwurm in een boek, die bovenop de Villa woont.

1. Een van de collega's heeft 2 stoffen boekenwormen gemaakt.
2. Achter de Villa letterpret zit een white-board waar de groepsleider of de kinderen met speciale gekleurde stiften letters kunnen schrijven.
3. De Villa heeft 16 kleine en grote laatjes. De Villa heeft 14 taalactiviteiten die begeleidt aangeboden moeten worden, maar tevens 2 laatjes waarmee de kinderen zelfstandig aan de slag kunnen.
4. De laatjes krijgen verschillende kleuren. De kleuren zijn gekoppeld aan de diverse taalactiviteiten.
5. De kleurverdeling van de laatjes is:
 - 1) **aspecten met woorden en klankstukken**: 4 opdrachten (opdracht nummers 1,2,3,4) **(rood)**
 - 2) **rijmen**; 3 opdrachten (opdracht nummers 5,6,7) **(Paars)**
 - 3) **aspecten met fonemen (fonemisch bewustzijn)**; 6 opdrachten opdrachtnummers 9,10,11,12,13,14) **(oranje)**
 - 4) **aspecten met letters(letterkennis)**.1 opdracht (opdrachtnr 15) **(aqua)**
 - 5) Het zelfstandig werkdeel wordt **goud**-kleurig.
6. De laatjes waar de kinderen zelfstandig mee kunnen werken worden voorzien van pictogrammen die door de kinderen zelf worden gemaakt.
7. Elk laatje heeft een eigen inhoud. Het doel staat beschreven op een kaartje en er zitten opdrachten in die gekoppeld zijn aan een prentenboek over het actuele thema. Er zijn 14 aspecten onderverdeeld.

8. Alle aspecten worden ondersteund met een symbool dit kan een taal(hand)pop, voorwerp, dobbelsteen, muziekinstrument zijn
9. Wij kiezen voor taal- handpoppen, omdat hiermee op een speelse manier aandacht kan worden besteed aan aspecten van het fonologische bewustzijn en omdat ze een duidelijke voorbeeldfunctie hebben, zodat de kinderen ondersteund worden als ze de opdracht moeilijk vinden.
10. Een taalpop krijgt een duidelijke introductie. Een taalpop werkt des te beter wanneer een groepsleider een bijzondere wereld rond de pop schept en deze wereld voor een deel betrokken wordt in het taalspel.
11. In eerste instantie werkt de groepsleider alleen met de taalpop.
Na een aantal weken kunnen kinderen meer zelfstandig met een taalpop spelen en werken.
12. **Bof de Boekenwurm:** neemt een belangrijke plaats in het geheel en is een maatje van de kinderen. Hij helpt letters zoeken en wil graag leren ook al vindt hij het soms net zo lastig als de kinderen. Hij wordt gebruikt bij de introductie van nieuwe klanken. Wanneer hij zijn vaste, knisperende geluidje maakt, luidt dit in dat er in de groep iets rond een bepaalde klank gaat gebeuren. Zijn huisje is een zilveren boek bovenop de Villa letterpret.
13. **Liesje Langzaam:** spreekt alleen in klankstukken. Om met haar te kunnen praten moet je wel haar taal spreken, want anders begrijpt ze je niet. Ze spreekt “Liesjetaal”
14. **Klaas Klank (koe) :** Hij spreekt alleen in klanken. Hij wordt geïntroduceerd als de kinderen al hebben kennisgemaakt met Liesje langzaam. Hij heeft een donkere lage stem en is doorgaans maar kort aan het woord. Soms voeren Liesje Langzaam en Klaas Klank samen een gesprek met elkaar of met de kinderen.
15. **Thijm Rijn (kabouter):** Hij wordt gebruikt bij eindrijm. Hij houdt van rijmen en heeft een grote rijmhoed die hem daarbij helpt. Telkens als een kind rijmwoorden verzint, krijgt het even de rijmhoed op. Hij komt altijd zingend uit de Villa letterpret.

16. **Boertje van Buuten:** Hij heeft zich toegelegd op beginrijm. Hij wordt ingezet bij spelletjes met beginklanken. Hij heeft nogal wat nevenactiviteiten en een daarvan is p-ost bezorgen op het p-latteland. Hij bezorgt post met een 'T' bij boer Teun. Post met een 'G' bij boer Gert en post met een "P" bij boer Piet.

17. **Het lettervrouwje:** Dit vrouwje weet alles van letters. Ze is vrolijk en zelfverzekerd. Een echte 'spring in het veld'. Je kunt dit ook zien, want haar benen vliegen door de lucht en op haar kleding zitten allemaal letters. Zij woont in de schrijfhoek en kan uitgenodigd worden om de kinderen te helpen. Bijvoorbeeld als zij op zoek zijn naar letters bij klanken of naar klanken bij letters. Zij helpt de kinderen bij de bak met omtrekletters bij het uitzoeken en controleert de letters.

Een groepsactiviteit van Villa letterpret met handpop Thijm Rijn.

De volgende aspecten en symbolen zitten in de laatjes van Villa letterpret :

Fonologisch bewustzijn

symbool

1. opdelen van zinnen in woorden	schoentjes
2. opdelen van samengestelde woorden(samenstellingen) in afzonderlijke componenten.	vogeltjes + bakje
3. opdelen van woorden in klankstukken	Liesje Langzaam + xylofoon
4. verbinden van klankstukken tot woorden	vingerpoppetjes
5. Opzeggen van rijm samen met iemand anders & individueel opzeggen van een rijmpje	aapje/beertje
6. herkennen van eindrijm	Thijm rijm

7. Toepassen van eindrijm: zelf ontdekken van rijm produceren van rijm.	rijmbal/mannetje
---	------------------

Fonemisch bewustzijn:

symbool

8.Herkennen van beginrijm in langgerekte woorden	Simon de slak
9.herkennen van beginrijm in gewoon uitgesproken woorden/ struikelrijm.	Boertje van Buuten
10.Toepassen van beginrijm	brilletje
11. klinker in een woord isoleren.	goochelhoed
12. Auditieve analyse op klankniveau	Klaas-Klank portemonneetje
13. Auditieve synthese op klankniveau	blinddoek
14. Letters kunnen benoemen.	dobbelsteen- krijt
15. zelfstandige opdrachten	magneetletters
16 zelfstandige opdrachten	Letters op het white-board schrijven

Het werken met de 'Villa letterpret' zal op maandag, woensdag en vrijdag in de groep plaatsvinden.

4A.4 Signaleringslijsten:

Er was aanvankelijk weerstand tegen het invoeren van de signaleringslijsten. Men was bang dat het veel tijd zou kosten en er geen tijd meer overbleef voor andere inhoudelijke taken die gedaan moeten worden. De groepsleiders zien echter ook het belang van een goede registratie in. Ik heb een aantal bestaande signaleringslijsten getoond. Onder andere de registratielijst van Kwaliteitscirkel Leesproblemen en Dyslexie, de CED observatielijst en de signaleringslijst kleuters protocol dyslexie groep 1 en 2. Uiteindelijk is er gekozen voor de signaleringslijsten van het protocol dyslexie voor groep 1 en 2, omdat deze overzichtelijk is en vanuit het protocol dyslexie wordt aanbevolen.(Bijlage 1) De kinderen worden met behulp van de 7 tussendoelen beginnende geletterdheid gevolgd.

4.1 Data analyse

4.1. 1 Analyse vragenlijsten beginsituatie fonologische vaardigheden bij aanvang van groep 3.

De vragenlijsten zijn afgenomen bij aanvang van het onderzoek.

De vragenlijst is ingevuld door 3 middenbouwcollega's (bijlage 2.)

Bij aanvang groep 3 worden de volgende fonologische vaardigheden voldoende beheerst:

- ❖ opdelen van zinnen in woorden,
- ❖ opdelen van samengestelde woorden in afzonderlijke componenten,
- ❖ opdelen van woorden in klankstukken,
- ❖ verbinden van klankstukken tot woorden,
- ❖ herkennen en toepassen van eindrijm.

Fonologische vaardigheden die verbeterd mogen worden zijn :

- ❖ auditieve analyse en synthese op klankniveau,
- ❖ toepassen van beginrijm
- ❖ letterkennis.

Daarnaast zouden verbeteringen wenselijk zijn bij de volgende onderdelen:

Leerlingen:

- ❖ Betere luisterhouding bij de instructie,
- ❖ Betere zelfstandig werkhouding
- ❖ Aanleren van gewenste letters(blokschrift)
- ❖ Lees/schrijfrichting van links naar rechts toepassen.

Groepsleiders:

- ❖ Betere communicatie tussen onder en middenbouwcollega's ,
- ❖ Meer zicht krijgen op de beginnende leesactiviteiten in de onderbouw.
- ❖ Onderbouwcollega's zouden planmatiger te werk moeten gaan
- ❖ Invoeren van een goed signalering- en registratiesysteem in de onderbouw.
- ❖ SMARTI formulering bij de overdracht van onder- naar middenbouw.

4.1.2 Beginsituatie beginnende geletterdheid onderbouw:

De vragenlijst is ingevuld door 2 collega's van groep 1/ 2. (bijlage 3)

Dyslexie

Voldoende bekend:

- ❖ de(taal)onderdelen/activiteiten waar kinderen met een risico voor dyslexie problemen mee kunnen ondervinden.
- ❖ de meerwaarde van extra ondersteuning op voorbereidend taal/leesgebied als voorschot op groep 3.

Doelen

voldoende bekend:

- ❖ De 7 Tussendoelen Beginnende Geletterdheid van het protocol leesproblemen en dyslexie.

Kan verbeterd worden:

- ❖ intensiever en meer gestructureerd ingezet worden.

Geletterde leeromgeving

Voldoende:

- ❖ een ruim aanbod van aantrekkelijk lees– en schrijfmateriaal is aanwezig in de groep, met een leeshoek, een kijktafel met boeken, een taalkast met materiaal waar zelfstandig of in 2 talen mee gewerkt kan worden, voldoende papier en verschillende schrijfmaterialen.
- ❖ Er worden 2x per week 30 minuten taal/rijmspelletjes in de kring gedaan.
- ❖ De kinderen hebben naamkaartjes in hun laatjes,
- ❖ De voorbereidend leesactiviteiten worden aangeboden binnen een betekenisvolle activiteit passend binnen de thema's van de projecten, zoals een boodschappenlijstje, brief schrijven etc.

Kan verbeterd worden:

- ❖ De naamkaartjes kunnen meer ingezet worden.

Voorbeeldfunctie

Voldoende:

- ❖ De groepsleiders schrijven en verklanken hardop in het bijzijn van de kinderen.
- ❖ De groepsleiders lezen interactief voor. Dit gebeurt altijd in de grote kring voor de hele groep.
- ❖ De kinderen worden gestimuleerd om hun naam onder een werkstuk te zetten.

Kan verbeterd worden:

Er is weinig visuele ondersteuning in de vorm van voorbeeldletters.

Fonologische ontwikkeling

Einddoelen die bekend en voldoende zijn;

- ❖ kinderen weten wat een zin is en dat deze bestaat uit woorden,
- ❖ kinderen kunnen zinnen in woorden hakken
- ❖ kinderen zijn bekend met eindrijm en kunnen deze herkennen.

Onderdelen die nog onvoldoende aan bod komen zijn;

- ❖ beginrijm herkennen
- ❖ woorden in klankstukken opdelen.
- ❖ Oefenen in de kleine kring

Fonemische bewustzijn

Einddoelen die bekend zijn en voldoende zijn:

- ❖ auditieve analyse- en synthese. Deze aspecten worden aangeboden d.m.v. allerlei taalspelletjes die in de grote kring aangeboden worden of zelfstandig gedaan kunnen worden.

Kan verbeterd worden:

- ❖ duidelijke registratie van de vorderingen.

Letterkennis

Activiteiten die voldoen:

- ❖ Letters worden geïntroduceerd als 'de pretletter' in de grote kring.
- ❖ De letters worden gekozen aan de hand van de projecten.
- ❖ Er is een handpop 'de letterhapper' die overal uit de groep letters zoekt en met de kinderen woorden maakt.

- ❖ De kinderen mogen de letter met allerlei materialen oefenen (verf, klei, zand).

Kan verbeterd worden:

- ❖ Het oefenen met letters is op vrijwillige basis er zijn kinderen die weinig initiatief tonen en dit te weinig doen.
- ❖ Er is geen overzicht welke kinderen hieraan deelnemen
- ❖ Er is weinig tot geen visuele ondersteuning.
- ❖ Er is geen duidelijke registratie van welke letters de kinderen kennen.
- ❖ Er hangt een onduidelijke letterposter op de muur waar letters door dieren worden uitgebeeld.
- ❖ Er is geen letterprogramma, waarin beschreven staat welke letters aangeboden worden en hoeveel tijd daar voor nodig is.

Signalering

Huidige situatie:

- ❖ De groepsleiders volgen de kinderen bij hun taalactiviteiten in de groep en hebben veel in hun hoofd zitten.
- ❖ De CITO toets 'taal voor kleuters' wordt in januari en mei afgenomen. de toetsgegevens van de januari meting worden gebruikt om de oudste kleuters bij de onderdelen die onvoldoende scoren extra te ondersteunen

Kan verbeterd worden:

- ❖ Signalering van risicofactoren van dyslectische kinderen.
- ❖ Gebruik van een signaleringslijst beginnende geletterdheid.

Voorschotbenadering

Huidige situatie:

- ❖ Een van de groepsleiders is bekend met de voorschotbenadering, de ander niet.

Kan verbeterd worden:

- ❖ De voorschotbenadering wordt niet ingezet zoals deze beschreven wordt in het protocol dyslexie voor groep 1 en 2.

Tevreden:

De groepsleiders zijn vooral tevreden over het rijke aanbod van taal bij ons op school.

4.1.3 Observatiechecklist van beginnend leesactiviteiten

In de checklist zijn observatiepunten verwerkt die van belang zijn voor de kwaliteit van de voorbereidend leesactiviteiten. Deze zijn ontleent aan de theorie. (Bijlage 4)

De 4 observaties vonden plaats gedurende 2 beginnende leesactiviteiten in de groep met behulp van de Villa letterpret en tijdens 2 sessies in de taaltuin waarbij volgens de voorschotbenadering werd gewerkt.

De observaties varieerden van 20 tot 30 minuten afhankelijk van de concentratie van de kinderen die gekoppeld was aan de moeilijkheid van de opdracht.

Observatiepunten	Score Groepsactiviteiten Villa letterpret	percentage	Score voorschot benadering	Percentage
Worden de voorbereidend leesactiviteiten vanuit een betekenisvolle context gegeven?	ja	100%	ja	100%
Worden de activiteiten vanuit spelsituaties gegeven?	ja	100%	ja	100%
De activiteiten zijn geen instructies?	ja	100%	ja	100%
De groepsleider heeft vooraf de doelen gesteld?	ja	100%	Ja	100%
De doelen zijn voorafgaande aan de activiteit bekend bij de kinderen?	Nee	100%	Ja/nee	50%
De groepsleider kent de individuele doelen van de kinderen?	ja	100%	ja	100%
De letters worden visueel en auditief ondersteund?	Nee/ja	50%	Nee/ja	50%
De ruimte waarin de activiteiten zich afspelen nodigen uit tot spel en zelfontdekkend leren?	ja	100%	ja	100%
Er is sprake van ervaringsgericht leren? D.w.z. kinderen mogen zelf ervaren en er wordt gebruik gemaakt van ervaringen van andere kinderen?	ja	100%	ja	100%
Er wordt wereldoriënterend geleerd? Door kinderen nieuwsgierig te maken en ze te laten experimenteren?	ja	100%	ja	100%
Kinderen mogen initiatief nemen?	ja	100%	Ja	100%
De kinderen werken coöperatief en helpen elkaar en onderzoeken samen.	ja	100%	ja	100%
Is er sprake van strategisch leren door het "modellen" van talige activiteiten?	ja	100%	ja	100%
Er wordt gespeeld en gewerkt vanuit verhalen?	Ja	100%	Ja/nee	50%
De groepjes van de voorschotbenadering zijn heterogeen samengesteld?	n.v.t		ja	100%

De aanpak is speels en motiverend?	ja	100%	ja	100%
De 3 fasen van de voorschotbenadering worden gevolgd tijdens de interventies?	n.v.t		ja	100%
Wordt er na afloop gereflecteerd met de kinderen?	Ja/nee	50%	nee	100%

4.1.4 toetsresultaten beginnende geletterdheid

In januari en april heb ik bij alle oudste kleuters vier toetsen voor beginnende geletterdheid afgenomen. Auditieve analyse en synthesesoets 1, letterkennistoets 1. Deze toetsen zijn bedoeld om kinderen die zwak zijn op het gebied van beginnende geletterdheid zo vroeg mogelijk te signaleren en te helpen. Daarnaast heb ik een kleurentoets van het protocol leesproblemen en dyslexie voor groep 1 en 2 afgenomen om de benoemsnelheid te meten.

Er hebben in totaal 16 oudste kleuters meegedaan aan het onderzoek.

De normering voor voldoende resultaat van de desbetreffende toetsen is als volgt:

Norm letterkennistoets 1 : voldoende(A,B,C niveau)= > 5 goed van de 8 items in totaal

Norm auditieve analyse toets : voldoende (A,B,C niveau) = > 23 goed van de 32 items in totaal

Norm auditieve synthese toets 1 : voldoende (A,B,C niveau) = > 17 goed van de 20 items in totaal.

Kleurentoets : voldoende = < 30 sec 20 kleuren goed benoemen

Uit het onderzoek blijkt dat bij de nulmeting de volgende resultaten zijn behaald:

- bij de auditieve analyse scoorden 6 kinderen voldoende = 37,5%
- bij de auditieve synthese scoorden 9 kinderen voldoende =56 %
- bij de letterkennis scoorden 6 kinderen voldoende = 37,5%
- Bij de kleurentoets scoorden 8 kinderen voldoende= 50%

De resultaten van de eindmeting zijn als volgt:

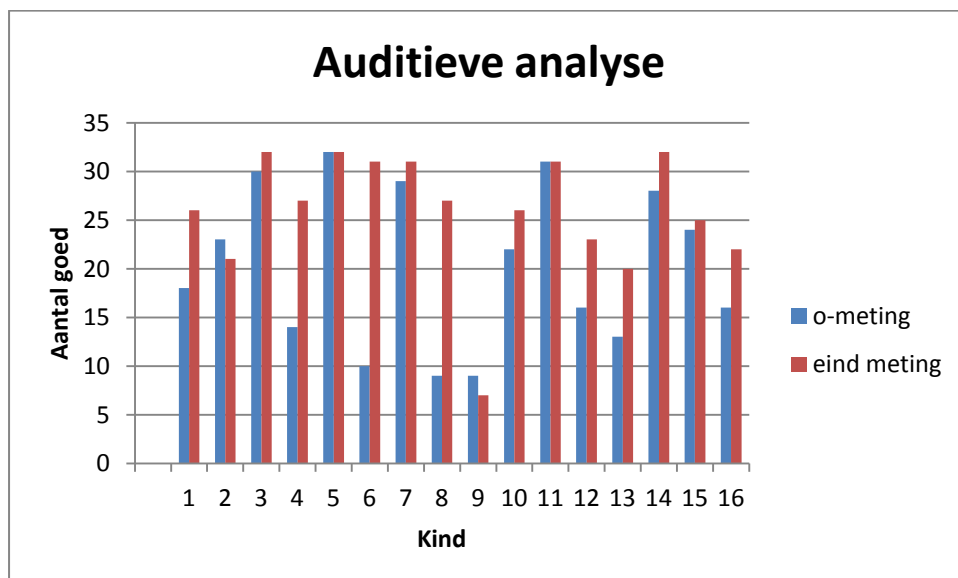
- bij de auditieve analyse scoorden 11 kinderen voldoende = 69%
- bij de auditieve synthese scoorden 15 kinderen voldoende = 94%
- bij de letterkennis scoorden 11 kinderen voldoende = 69%
- Bij de kleurentoets scoorden 16 kinderen voldoende = 100%

Op 1 kind na zijn alle kinderen vooruit gegaan.

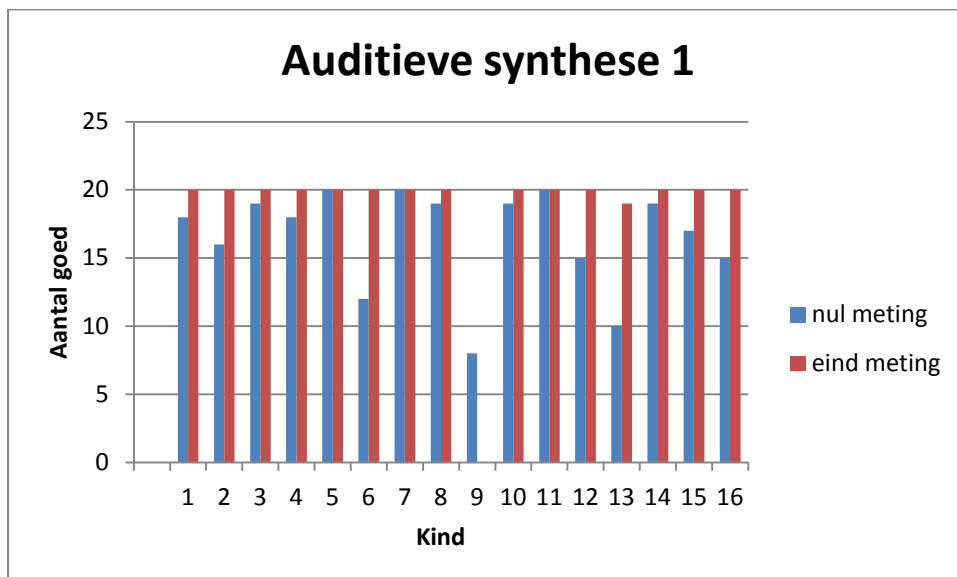
Na analyse van de nul- en eindmeting kun je concluderen dat bij de eindmeting op alle onderdelen een toenemend aantal kinderen een voldoende beheersing van fonemisch bewustzijn, letterkennis en benoemsnelheid lieten zien:

- Bij het onderdeel auditieve analyse is dit een stijging van 31%, dit staat gelijk aan 5 kinderen.
- Bij het onderdeel auditieve synthese is dit een stijging van 37,5 %, dit zijn 6 kinderen
- Bij het onderdeel letterkennis is dit een stijging van 31%, dit zijn 5 kinderen.
- Bij het onderdeel benoemsnelheid van kleuren is dit een stijging van 50%, dit zijn 8 kinderen.

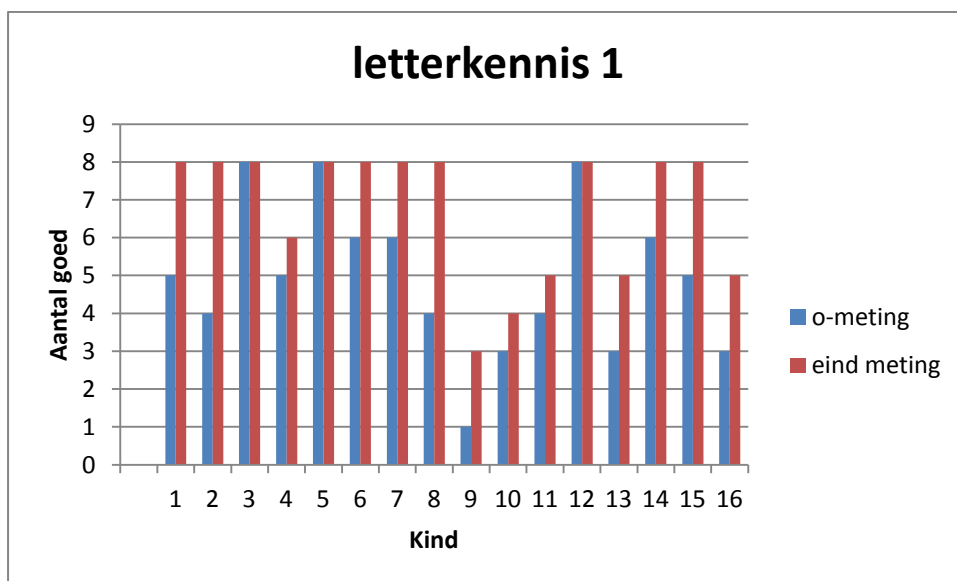
Grafieken:

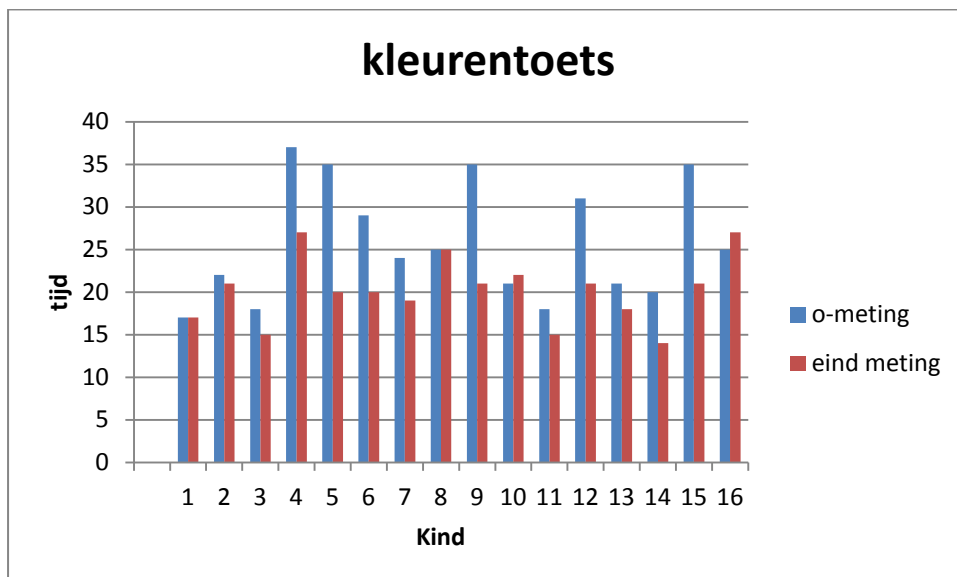
voldoende (A,B,C niveau) = > 23 goed van de 32 items in totaal

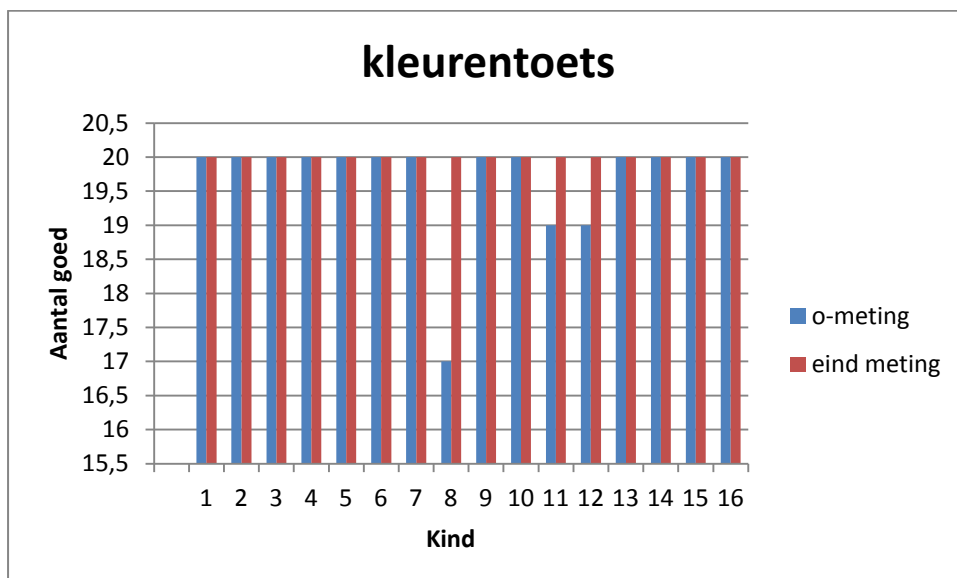
voldoende (A,B,C niveau) = > 17 goed van de 20

voldoende(A,B,C niveau)= > 5 goed van de 8 items in totaal

voldoende = < 30 sec 20 kleuren benoemen

Voldoende = 20 kleuren goed benoemen

Uit het onderzoek blijkt dat leerling 9 op alle onderdelen beneden gemiddeld scoort en bijna geen vooruitgang laat zien. Dit in tegenstelling tot alle andere kinderen tijdens de onderzoeksperiode. Zijn algehele ontwikkeling baart de groepsleider zorgen en er wordt een onderzoek gestart naar de oorzaak van zijn problemen.

4.1.5 Analyse van de logboekgegevens

Gedurende het onderzoek hebben de groepsleiders een logboek bijgehouden. (bijlage 5)

In het logboek zijn de leesactiviteiten, de ervaringen van de groepsleiders en de kinderen, de knelpunten en de Jenaplan-aspecten, zoals ervaringsgericht, wereldoriënterend, zelfontdekkend leren beschreven.

Logboekgegevens van de groepsactiviteiten met de Villa letterpret en de taaltuin:

Activiteiten: Alle onderdelen van de Villa Letterpret komen afwisselend aan bod.

Vaak in de groep tijdens een kringactiviteit en soms in de taaltuin. De doelen staan beschreven in het projectoverzicht. In dit overzicht worden alle doelen van diverse vakgebieden beschreven met de activiteiten. De doelen voor beginnende geletterdheid vormen hier een onderdeel van. De inhoud sluit aan bij het project.

Ervaringen: De groepsleiders en de kinderen zijn zeer enthousiast over de activiteiten. De inhoud sluit aan bij de ontwikkeling van de kinderen en de handpoppen en symbolen werken stimulerend voor iedereen.

Met name de handpoppen hebben een duidelijk voorbeeldfunctie en ondersteunen de kinderen als ze de opdracht moeilijk vinden. Hiermee voorkom je het gevoel van falen en blijven kinderen enthousiast.

De groepsleiders genieten enorm van de nieuwsgierigheid en verwondering bij de kinderen die ontstaan is gedurende het beginnende geletterdheidprogramma. Ze ervaren het als zeer positief om te zien hoe kinderen steeds vaardiger worden in de auditieve analyse en synthese. Doordat de letterkennis in 8 weken tijd vergroot is, gaan kinderen intensiever op zoek naar woorden en ontdekken ze soms spontaan dat ze in staat zijn om allerlei woordjes te lezen. Namen van groepsgenoten worden op broodtrommeltjes, bananen en laatjes gelezen, dit tot grote verwondering van de kinderen zelf. Opdrachten beperken zich vaak niet tot het half uurtje villa letterpret, maar gaan gedurende de hele dag door. Hierdoor ontstaat generalisatie.

Knelpunten: De groepsleiders ervaren niet veel knelpunten. Het zijn meer praktische zaken waar ze af en toe tegenaan lopen. Zo vinden ze het soms lastig dat wanneer ze met de onderbouw een pretletter voor die week hebben afgesproken er een andere geschiktere letter zich aandient door een actuele gebeurtenis. Omdat ze graag ervaringsgericht willen werken en willen aansluiten bij datgene wat leeft bij de kinderen kan dit een dilemma opleveren, omdat de afgesproken letter ook bij de voorschotbenadering aan bod komt en ze daardoor niet kunnen afwijken van deze letter.

Het ontbreekt soms aan tijd om de inhoud van de villa actueel te houden. (m.n. schriftelijke opdrachten)

Jenaplankwaliteitskenmerken:

Kinderen worden betrokken bij het proces. Ze denken mee aan oplossingen en mogen deze zelfstandig uitvoeren. Zo hebben de kinderen een naam voor de taaltuin bedacht: “de torteltuyn”. Ook werden er samen met de kinderen letterkaartjes en houten letters voor de boom in de torteltuyn gemaakt en gedecoreerd.

Er is ruimte voor eigen inbreng en initiatieven. Tijdens de kringactiviteiten ontstaan er vaak mooie ideeën bij de kinderen die alle ruimte krijgen om dit met de anderen te delen. Zo worden ze uitgenodigd om eigen zinnen, woordjes en rijmpjes te maken. Dit ontstaat vaak ook spontaan. Wanneer een kind een activiteit moeilijk vindt wordt het geholpen door een ander kind.

Kinderen helpen elkaar

De omgeving waarin een nieuwe pretletter gevonden kan worden, beperkt zich niet alleen tot de groep. Door de hele school en erbuiten wordt er gezocht naar voorbeelden van woorden met de nieuwe pretletter.

De inhoud van de Villa wordt regelmatig aangepast aan datgene wat er op dat moment speelt in de groep, omdat we willen werken vanuit een betekenisvolle context. Dit kan een onderdeel van het project zijn, maar ook een spontane actuele gebeurtenis of voorwerp/dier dat door een kind wordt meegenomen. De activiteit wordt hier vervolgens aan gekoppeld. Dit vraagt een hoop creativiteit en flexibiliteit van de groepsleiders.

Na de activiteiten van de Villa letterpret mogen de kinderen wanneer ze dat willen zelfstandig, of in kleine groepjes aan de slag met de Villa, waarbij ze de opdrachten die ze eerder hebben gedaan nog eens herhalen met elkaar.

Ook hanteren kinderen de handpoppen die de eerste weken alleen door de groepsleider werden gebruikt. Ze spelen de opdracht nog eens na, zodat door de herhaling de fonologische ontwikkeling extra gestimuleerd wordt. Kinderen helpen

elkaar hierbij, waardoor ze van elkaar leren. Bij het maken van de koppeltjes wordt de taalzwakke kinderen aan taalsterke kinderen gekoppeld.

Kinderen dragen zelf verantwoordelijkheden. Zo is er een oudste kleuter die verantwoordelijk is voor de ABC muur en het juiste moment de 'pretletter' ophangt en zorgen ze samen voor de inhoud van de Villa letterpret, door bijvoorbeeld samen woordkaartjes te maken.

De rol van de groepsleider is coachend. Zij geeft ruimte aan eigen initiatieven van de kinderen en prikkelt de verwondering door zelf nieuwsgierig en verwonderd te zijn.

Logboekgegevens van de Voorschotbenadering:

Activiteiten: De begeleider volgt de 3 fasen van de voorschotbenadering. Bij de eerste fase de identificatie van letters zijn 8 letters geselecteerd. Dit waren de letters m,p,s,r,s,t,k,o,i.

De letters komen overeen met de letters die getoetst worden bij de letterkennistoets 1 van de toets 'Beginnende geletterdheid'.

Elke week werd er een nieuwe letter aangeboden. De letters kwamen overeen met de pretletter die in de groep tijdens de activiteiten van villa letterpret aan de orde kwam

De letters worden in de eerste fase gekoppeld aan een verhaal of gedicht met woorden van het actuele project.

De leerlingen konden vrij snel met de tweede fase aan de gang; het manipuleren van klanken en letters. De groepsleider gebruikte hiervoor een aantal activiteiten van de klankkasten het spel drietal van de methode leeslijn. Bij de derde fase mochten kinderen o.a. letters uitknippen. De letters die ze kenden mochten in hun eigen letterbakje, die voorzien was met een naamkaartje waar ze zelf hun naam op hadden geschreven. Ook hebben ze letters gekleid, gevoeld of in het zand geschreven.

Voorafgaand mochten de kinderen afbeeldingen kiezen waarvan ze de letters mochten kleien of met letterkaartjes mochten leggen.

Ervaringen: De groepsleider zag dat de kinderen zeer enthousiast bezig waren met de letters. Veel kinderen ontwikkelden een sterk verbeterde taakgerichtheid en luisterhouding. Alle kinderen wilden de letters graag leren en waren enorm gemotiveerd.

Vanuit die houding herkenden ze telkens letters en woordjes uit een tekst en ontdekten ze nieuwe woordjes die ze zelf of een ander kind gelegd hadden. Vanaf de 6^e week schreven steeds meer kinderen de woordjes uit een tekst na. De

groepsleider heeft een sterke verbetering waargenomen van de lees- en schrijfrichting.

De letters werden aanvankelijk nog te weinig visueel ondersteund tijdens de activiteiten, maar na de bespreking in de tussenevaluatie is dit aangepast en kregen de kinderen hun eigen voorbeeldletters.

Knelpunten: Er zijn een paar kinderen waarbij de auditieve discriminatie nog onvoldoende is. Zij horen de verschillen tussen de klanken niet goed.

Jenaplankwaliteitskenmerken: De letters worden altijd vanuit een betekenisvolle context aangeboden. De opdrachten zijn gekoppeld aan de woorden van het project. Er is ruimte voor eigen initiatief van kinderen. De kinderen werken coöperatief d.w.z. ze helpen elkaar, ze delen hun ervaringen en ze leren van elkaar. De opdrachten worden niet allemaal zittend aan een tafeltje uitgevoerd. Vooral bij de identificatie van de letters worden er allerlei spelletjes gedaan waarbij klankgebaren worden gebruikt en er actief letters gezocht worden in de taaltuin.

De rol van de begeleider is coachend i.p.v. sturend. De doelen zijn bij haar bekend, maar de kinderen hebben een actieve rol bij de invulling en het bedenken van woorden. Er is veel ruimte voor positieve ervaringen en complimenten en deze worden gedeeld met alle kinderen. Van elk kind wordt een foto gemaakt samen met het woord dat hij of zij gelegd en gelezen heeft. De foto wordt op de computer gezet en door het kind in zijn of haar plakboek geplakt.

Hoofdstuk 5

Conclusies en aanbevelingen

5.1 Conclusie

In dit onderzoek stond de volgende vraag centraal:

Op welke wijze kan het voorbereidend leesonderwijs in de onderbouw doelgerichter en effectiever worden, in een vorm die past binnen de visie en de onderwijsstijl van het Jenaplanonderwijs?

5.1.1.Effectief

Wanneer er naar de fonologische aspecten auditieve analyse- en synthese en de letterkennis wordt gekeken bij de begin- en eindmeting van de toets beginnende geletterdheid (C.A.J Aarnoutse e.a 2009) mag je concluderen dat het zelf ontwikkelde programma op Jenaplanschool De Overkant effectief is.

De activiteiten in de groep met de Villa letterpret en de aanpak volgens de benadering van de voorschotbenadering hebben tot grote verbeteringen geleid. (Zie grafieken data-analyse)

Er een stijging van 31% bij de auditieve analyse, een stijging van 37,5 % bij de auditieve synthese, een stijging van 31 % bij letterkennis en tot slot een stijging van 50% bij het onderdeel benoemsnelheid van kleuren gemeten.

De toets beginnende geletterdheid van C. A. J Aarnoutsen gaat bij de CITO normering (A t/m E) uit van een landelijk gemiddelde groepsscore van 75% met voldoende beheersing.(A,B en C norm)

Resultaten onderzoeksgroep:

De onderdelen auditieve analyse en letterkennis scoren met een gemiddelde van 69% iets lager dan het landelijk gemiddelde.

De onderdelen auditieve synthese en de kleurentoets scoren respectievelijk 94% en 100%, dit is hoger dan het landelijk gemiddelde.

De resultaten van de kleurentoets zijn 50% verbeterd. Deze vooruitgang zou mogelijk te verklaren zijn doordat kinderen als gevolg van de voorschotbenadering zich beter

kunnen oriënteren op een taak/toets en daardoor makkelijker informatie uit het lange termijn geheugen kunnen ophalen.

Bovenstaande toetsresultaten voorspellen een grotere kans op succes bij het aanvankelijk lezen in groep 3.(Verhagen, Aarnoutse, & Van Leeuwe, 2008)

5.1.2. Doelgericht

Goed taal/leesonderwijs heeft alles met doelen en tussendoelen te maken (Vernooy, 2009) De doelgerichtheid van de beginnende geletterdheid is terug te vinden in de projectoverzichten van de school waarbij de doelen nauwkeurig worden omschreven. Alle 7 tussendoelen komen gedurende het schooljaar wisselend aan bod. Tijdens de observaties van de groepsactiviteiten en voorschotbenadering kwam naar voren dat de groepsleiders vooraf doelen stellen en de individuele doelen van de kinderen kennen. Punt van verbetering is nog het delen van de doelen met de kinderen. Nu weten de kinderen voorafgaand aan de activiteit in de groep meestal niet aan welke doelen wordt gewerkt. Tijdens de voorschotbenadering wordt dit vaak wel gemeld.

5.1.3 Ontwikkeling beginnende geletterdheid in combinatie met Jenaplanaspecten.

De groepsleiders hebben het ontwikkelen aan en het werken met de Villa letterpret als zeer positief ervaren. Doordat er duidelijkheid was omtrent de doelen van het programma beginnende geletterdheid konden de groepsleiders al hun energie en creativiteit steken in het ontwikkelen van een programma dat bij hen en de Jenaplanvisie paste.

De inhoud van de Villa letterpret sluit goed aan bij de ontwikkeling van de kinderen. De handpoppen zorgen voor een speels element en worden een vertrouwd figuur voor de kinderen die ondersteunen bij het uitvoeren van de activiteiten.

Het enthousiasme van de kinderen is erg groot als de activiteiten van de Villa letterpret gaan beginnen. Ook wanneer ze gehaald worden om mee te doen met de opdrachten volgens de voorschotbenadering reageren ze positief. Een positieve, gemotiveerde aanpak is belangrijk, omdat er dan geen druk op het kind gelegd wordt en de kinderen nooit het idee van falen hebben (Westwood, 1997)

Er zijn gedurende de onderzoeksperiode in de groep grote vooruitgangen waargenomen. Naarmate de kinderen meer letters leerden en vaardiger werden in de auditieve analyse- en synthese gingen ze intensiever op zoek naar woordjes en

ontdekten vaak spontaan dat ze een naam op een laasje of banaan konden lezen. Deze succeservaringen hebben een sneeuwbal effect waardoor kinderen steeds meer kunnen en willen gaan lezen .

De opdrachten sluiten aan bij de projecten doordat ze vanuit een betekenisvolle context worden gegeven, hierdoor reageren de kinderen meer betrokken en zijn zelfverzekerder. Het komt regelmatig voor dat het enthousiasme van de kinderen en groepsleider na een opdracht van de villa letterpret zo groot is dat bepaalde activiteiten gedurende de hele dag terugkomen, zoals woorden van het project in klankstukken uitspreken zoals handpop Liesje Langzaam doet of tijdens het project 'tuincentrum' wanneer er fictief gebeld wordt met de meneer van het tuincentrum om te vragen of er nog dRie, Rode of Roze, Ruikende Rozen of Ranonkeltjes zijn.

Volgens Van Kleef, Tomesen, 2008 is de balans tussen de leerstof en de betekenisvolle context belangrijk voor het stimuleren van taalbewustzijn.

Er is ruimte om ervaringsgericht, zelfontdekkend te leren. Het uitgangspunt van veel activiteiten is verwondering. Dit maakt kinderen nieuwsgierig, waardoor ze op zoek gaan naar antwoorden en op die manier telkens een stapje verder gaan in hun fonologische ontwikkeling. Initiatief wordt altijd beloond, doordat het gebruikt wordt bij de opdrachten en er altijd positieve feedback volgt. De kinderen worden hierdoor gestimuleerd om dit verder te ontwikkelen. (K. Both, 1997)

Coöperatief werken en strategische leren wordt veelvuldig toegepast en blijkt effectief, zowel in de groep als tijdens de voorschotbenadering. Kinderen helpen elkaar en taalsterke kinderen zijn een voorbeeld voor de taalzwakkere kinderen.

Hoewel reflectie met kinderen een belangrijk aspect is van het Jenaplanonderwijs werd dit tijdens de observatiemomenten van de groepsactiviteiten niet waargenomen. Uit de tussenevaluatie bleek dat dit nog een verbeterpunt is en er soms aan het eind van de dag wel een reflectie met de kinderen plaatsvindt. De groepsleiders reflecteren wel zelf in hun groepsoverzichten die voorafgaat aan de groepsplannen en in de bijgehouden logboeken, waarbij de Jenaplan-kenmerken en individuele ervaringen en vorderingen worden beschreven.

Een ander opvallend aspect is de taakgerichtheid en de luisterhouding van de kinderen. De groepsleider die de voorschotbenadering begeleidt merkte op dat deze gedurende de 8 weken waarin het onderzoek plaatsvond sterk verbeterd is. Dit was ook merkbaar tijdens het afnemen van de toetsen. Bij de nulmeting kon meer dan de helft van de kinderen gedurende de afname niet geconcentreerd blijven, waardoor de toetsafname in 2 momenten verdeeld moest worden. Bij de eindmeting echter konden

alle kinderen hun aandacht bij alle 4 de taak vasthouden en konden de toetsen in een moment worden afgenomen. Je zou hieruit kunnen concluderen dat deze kinderen bij de nulmeting mogelijk overvraagd werden door de moeilijkheid van de taak. Nu hun fonemisch bewustzijn en luistervaardigheden zijn toegenomen waren ze zekerder van hun zaak, waardoor ze langer taakgericht bezig konden blijven.

Uit de data analyse en proces beschrijvingen kan geconcludeerd worden dat bijna alle van de gewenste punten uit de vragenlijst van midden- en onderbouw verbeterd zijn:

Bij de kinderen:

De auditieve analyse en synthese op klankniveau, de letterkennis, de benoemsnelheid van kleuren, de luister- en zelfstandig werkhouding, de lees- en schrijfrichting, het lettertraject van de (blok) letters.

Bij de groepsleiders:

Het planmatig en doelgericht te werk gaan ter bevordering van de fonologische vaardigheden en het fonemisch bewustzijn, het invoeren van een goed signalering-registratiesysteem in de onderbouw.

De punten die nog niet verbeterd zijn worden meegenomen in de aanbevelingen.

5.1.4. Tot slot

Het is gebleken dat de opzet van het onderzoek vruchtbaar was. Dit zou mogelijk een vervolg moeten krijgen in de hele school. Hiervoor zouden de groepsleiders meer vanuit doelen en leerlijnen moeten durven werken in plaats van de methode te volgen. Op die manier krijgen de groepsleiders meer vrijheid in hun handelen en kunnen kwaliteitskenmerken van het Jenaplanonderwijs zoals ervaring- en ontwikkelingsgericht, coöperatief- en wereldoriënterend leren meer tot hun recht komen. Het onderzoek was ook voor de groepsleiders effectief. Behalve het feit dat ze geleerd hebben aan welke eisen de beginnende geletterdheid moet voldoen, hebben ze ook ervaren hoe een dergelijk programma succesvol vanuit hun visie ontwikkeld en ingezet kan worden. Deze succeservaring en de positieve ervaringen en die ze met de kinderen hebben gedeeld zijn de grootste stimulans om door te gaan op de weg die ze ingeslagen zijn

5.2 Aanbevelingen

- ❖ Uit de vragenlijst van onder en middenbouw zijn nog een aantal gewenste punten blijven liggen die de komende periode kunnen worden gerealiseerd.
 1. De overige teamleden behoeven meer zicht op de beginnende geletterdheid in de onderbouw; dit wordt duidelijk gemaakt d.m.v. een power point presentatie, waarbij ik samen met mijn onderbouwcollega's het team zal informeren over de resultaten van het onderzoek, hoe het ontwikkelen van de Villa letterpret tot stand is gekomen en de voortgang van de fonologische ontwikkeling in de groepen.
 2. Een SMARTI formulering bij de overdracht van onder- naar middenbouw: door het vergroten van de kennis van de individuele doelen en de registratie van de beginnende geletterdheid zal dit punt vermoedelijk verbeteren.
- ❖ Het ontwikkelen van een goed functionerende schrijfhoek is een logisch vervolg op het onderzoek. De schrijfhoek moet het functioneel 'schrijven' van de kleuters stimuleren waarbij drie zaken van belang zijn: 1) het schrijfonderwerp moet zinvol zijn. 2) het moet een doel hebben 3) het moet aan iemand gericht zijn. (protocol leesproblemen en dyslexie voor groep 1 en 2 ; Wentink, Verhoeven , Van Druenen ,2008)
- ❖ Het is van belang dat de groepsleiders alert zijn om direct na een activiteit te reflecteren. Dan weten de kinderen nog goed te vertellen wat ze geleerd hebben. Dit is belangrijk voor het zicht op hun eigen ontwikkeling.
- ❖ Een port folio met de kinderen ontwikkelen en zodanig laten functioneren dat de resultaten van groep 1 tot aan groep 8 bijgehouden kunnen worden. Het portfolio bevat een goed beargumenteerde selectie uit het werk van een kind voor meer vak- en ontwikkelingsgebieden. Ook dit is een belangrijke reflectie van het kind zelf. Het portfolio komt tot stand in overleg met het kind en de groepsleider(s)
- ❖ Het is van belang dat er duidelijke pictogrammen en naamkaartjes bij de verschillende hoeken en bij de taal- leesactiviteiten en boeken komen te hangen. Deze worden door de kinderen gemaakt.

- ❖ De torteltuin kan geoptimaliseerd worden. Er missen nog wat elementen. Het is wenselijk dat er een planbord komt en er opdrachten komen waarmee kinderen zelfstandig met fonologische aspecten in de torteltuin kunnen spelen.
- ❖ In navolging van de villa letterpret en de torteltuin zou het goed zijn als er voor het rekenen in de onderbouw iets soortgelijks opgezet wordt. Wanneer de doelen en leerlijnen voor de groepsleiders bekend zijn, kan samen met hen de inhoud voor een rekenkast gemaakt worden.

Hoofdstuk 6 Evaluatie

6.1 Evaluatie onderzoek

Toen ik vorig jaar een onderwerp voor mijn praktijkonderzoek zocht waren er meerdere opties waarmee ik het onderwijs op Jenaplanschool De Overkant mogelijk zou kunnen verbeteren. Al snel kwam naar voren dat het verbeteren van de beginnende geletterdheid binnen de school mijn voorkeur had, temeer omdat ik als beginnende intern begeleider hiermee veel praktijkervaring zou opdoen in het begeleiden en opzetten van een gedegen programma van beginnende geletterdheid. Het was voor mij een uitdaging om onderzoek te doen, omdat ik van nature graag controle wil houden en het liefst vooraf al de conclusies zou willen trekken. Door me open te stellen en me volledig mee te laten nemen in het proces heb ik vooral geleerd om als onderzoeker te leren denken. Door stap voor stap de vaardigheden van het onderzoeken te leren waarbij ik alle stadia heb doorlopen: van het opzetten van een onderzoek, het verzamelen van gegevens en het analyseren van resultaten, tot het trekken van conclusies en aanbevelingen doen. Ik vind deze verandering van denken een enorme vooruitgang in mijn ontwikkeling, omdat ik hiermee veel beter procesgericht kan werken.

Terugblik onderzoek:

Het programma voor beginnende geletterdheid zou moeten voldoen aan de eisen die gesteld zijn in de wet basisonderwijs, maar ik wist ook dat mijn collega's niet gemotiveerd zouden raken van een methode die ze door mij opgelegd zouden krijgen. De uitdaging zat hem in het zoeken en vinden van een oplossing die voor alle partijen zou werken. Aan de ene kant een programma dat voldoet aan de eisen van beginnend geletterdheid en aan de andere kant een werkwijze die past bij de collega's van de onderbouw en onze Jenaplanvisie.

Ook de verschillende karakters en uitgangsposities van de collega's waren in eerste instantie een struikelblok, want hoe krijg je mensen die al jaren ervaring hebben en al jaren op een bepaalde manier aan beginnende geletterdheid werken, zodanig in beweging dat ze een nieuw programma ontwikkelen en de uitvoering hiervan ook zullen blijven continueren.

Door middel van vragenlijsten kwam ik erachter hoe de huidige situatie was. Daar kwamen een aantal verbeterpunten uit, maar niet iedereen had dezelfde verbeterpunten. Hoe kon ik mensen motiveren die niet vragen om alle verbeteringen die wel nodig waren?

Ik ben begonnen om de verbeterpunten om te zetten in acties en doelen. Hierdoor werd er een overzicht gecreëerd waar aan gewerkt moest worden. Vervolgens zijn we samen op zoek gegaan naar een vorm passend bij de collega's en het Jenaplanonderwijs. Hierbij hanteerden we het principe: Datgene behouden wat werkt en aanvullen daar waar nodig. Ik merkte dat dit veel duidelijkheid gaf. De collega's waren blij met deze transparantie en wisten waar aan gewerkt kon worden.

Door te beginnen met het ontwikkelen van een eigen programma hadden de collega's de vrijheid om bij de verschillende doelen een manier te zoeken die zou passen. Ik heb me vooraf verdiept in allerlei mogelijkheden waarna ik een paar voorbeelden kon laten zien uit bestaande methodes of uit de literatuur. Door deze informatie aangevuld met beeldmateriaal kregen ze een idee wat de mogelijkheden konden zijn. Doordat de doelen bekend waren was er ruimte om iets te ontwikkelen dat hieraan zou voldoen. In deze fase van het onderzoek werden grote kwaliteiten zoals creativiteit en inventiviteit van de collega's zichtbaar. Het was geweldig om te zien wat er toen gebeurde. Er ontstonden allerlei mooie ideeën en collega's gingen bruisen van energie. De taken werden verdeeld en iedereen was verantwoordelijk voor een aantal activiteiten van het programma beginnende geletterdheid. Ook bij het verdelen van deze taken kon iedereen aangeven waar de voorkeur lag. Zo was er een collega die goed handpoppen kon maken en een andere collega verzamelde levend materiaal passend bij het actuele thema. Over en weer werd via de mail om hulp gevraagd en de stand van zaken met elkaar gedeeld.

Ik heb in die fase voornamelijk ondersteunend gefunctioneerd in plaats van uitvoerend. Voor mijzelf een nieuwe ervaring, omdat ik altijd als eerste vooraan sta om de handen uit de mouwen te steken. Het is me gelukt om "achterover te leunen" en het proces te coördineren.

Na elk overleg maakte ik een verslag, zodat iedereen wist wat er afgesproken was, welke taken ieder zou uitvoeren en welke al gedaan waren. Ook een vervolgspraak werd telkens gemaakt. Bij de overleggen werd er getoond welke doelen behaald waren, waar nog aan gewerkt moest worden en wat er nog nodig was. Binnen 6 weken was de Villa letterpret, ons eigen ontwikkelde beginnende geletterdheid programma, een feit.

Het enthousiasme en de saamhorigheid in deze fase was aanstekelijk. Andere collega's kwamen vaak even om een hoekje kijken om te zien waar we mee bezig waren en in de teamvergaderingen werd iedereen kort op de hoogte gehouden van de stand van zaken.

Toen het programma eenmaal klaar was konden we in februari van start gaan. Er moesten nog een paar doelen gerealiseerd worden waaronder een goed werkende registratiesysteem.

Direct werd duidelijk dat dit onderdeel weerstand opriep. Ik had een paar voorbeelden van signaleringslijsten meegenomen, die mogelijk in aangepaste vorm een optie zouden kunnen zijn. De collega's gaven aan de lijsten veel te uitgebreid te vinden, waardoor het invullen teveel werk zou kosten en dit mogelijk ten koste van bijvoorbeeld de projecttijd zou gaan.

Het lukte me om de weerstand te verminderen door het belang van een goede registratie te benoemen en de voordelen die er zijn bij het invullen van de groepsplannen.

Uiteindelijk is er een compromis gesloten. De groepsleiders hebben een signaleringslijst gekozen en zouden starten met het signaleren van de kinderen die bij de nulmeting als zwak naar voren kwamen. Daarna zou gekeken worden of de andere kinderen geregistreerd zouden gaan worden. De groepsleiders wilden gaan ervaren hoeveel werk het met zich mee zou brengen. Ik heb hiermee ingestemd en ze de ruimte gegeven, omdat in ieder geval de risicokinderen uitgebreid beschreven zouden gaan worden. Daarnaast waren alle kinderen besproken naar aanleiding van de toetsing (nulmeting) en hoopte ik dat de ervaringen met het invullen van de lijsten positief zouden zijn, waardoor de andere kinderen later alsnog geregistreerd zouden worden. Op dat moment mijn zin doordrukken zou eerder een negatief effect oproepen was mijn gevoel.

Mijn gevoel bleek te kloppen, want na een paar weken bij de tussenevaluatie kreeg ik positieve reacties. De groepsleiders hadden de signaleringslijsten uitgebreid ingevuld en gaven aan het nut er zeker van in te zien. Door goed te signaleren zagen ze de individuele vooruitgangen beter en konden ze nog beter aansluiten bij de ondersteuningsbehoeften van elk kind.

Gedurende de periode van het onderzoek heb ik een aantal keren in de groep en tijdens de voorschotbenadering mogen observeren. Deze momenten waren geweldig om mee te maken, omdat ik met eigen ogen kon zien hoe enthousiast de kinderen en de groepsleiders waren tijdens het werken met de villa letterpret en in de torteltuin.

Net zoals de groepsleiders de ruimte kregen om hun eigen identiteit en stijl te behouden bij de ontwikkeling van de Villa letterpret, krijgen ook de kinderen de kans zich vanuit hun eigenheid te ontwikkelen. Geprikkeld door de verwondering, met ruimte voor eigen initiatieven, verantwoordelijkheden en positieve feedback zie je dat de energie ook bij de kinderen gaat stromen waardoor ze in een 'flow' komen en op zoek gaan naar nieuwe stappen in hun fonologische ontwikkeling.

De ervaringen van de groepsleiders werden niet onder stoelen of banken gestoken. Telkens wanneer ik langs de groepen liep hoorde ik hoe positief de ervaringen waren. Met groot enthousiasme werd verteld hoe de activiteiten verliepen in samenwerking met de kinderen en hoezeer de kinderen vorderingen maakten. Elke vooruitgang werd gevierd, met het kind, maar ook met de collega's onderling.

Ik had nooit durven dromen dat het opzetten van het programma beginnende geletterdheid zo vreugdevol zou zijn. Dat het daarnaast ook succesvol bleek te zijn, omdat bijna alle kinderen enorme vorderingen hadden gemaakt, was de kers op de taart.

6.2 Zelfreflectie:

Ik heb ontzettend veel van mijn praktijkonderzoek geleerd.

Naast het goed voorbereiden en leiden van overleggesprekken heb ik vanuit de literatuur ook geleerd waar een programma beginnende geletterdheid aan moet voldoen, wat effectief en doelgericht onderwijs is en wat de kernkwaliteiten van het Jenaplanonderwijs zijn. Behalve kennis heb ik nog veel meer ontwikkeld.

Het is moeilijk om dit weer te geven, maar tijdens een bezoek aan het Mondriaan museum kwam ik een uitspraak van Pieter Mondriaan tegen waar ik me in herkende: "Ik heb veel aan de kennis gehad. Het is een leidraad tot ontwikkeling van je bewustzijn. (Pieter Mondriaan 1912)

In de begeleiding tijdens mijn onderzoek heb ik in eerste instantie intuïtief gehandeld, maar gaandeweg kreeg ik steeds meer grip op datgene wat er gebeurde tijdens het proces.

Ik ontdekte dat bij de begeleiding en implementatie van het programma een mix van top down (kaders aanbrengen) en bottom up (inbreng eigen ideeën) mensen in beweging brengt waardoor ze mede-eigenaar van het proces worden, hetgeen tot positieve resultaten leidt. Deze positieve resultaten (de vorderingen van de leerlingen) zijn bijna ondergeschikt aan deze ontdekking.

Het voelt een beetje als een lange reis naar de top van de berg. Natuurlijk is het fijn en geeft het voldoening om na grote inspanningen de top van de berg te behalen, maar de weg die bewandeld is om deze te bereiken is minstens zo mooi en inspirerend. Al deze ervaringen neem ik mee als inspiratiebron om me als intern begeleider verder te ontwikkelen. Ik hoop niet enkel een sturende, maar tevens een coachende begeleider te zijn die duidelijkheid kan scheppen door kaders aan te brengen, maar daarnaast ruimte laat voor eigen initiatieven en mooie kwaliteiten van mensen tot ontwikkeling laat komen.

Literatuurlijst

- ❖ Aarnoutse, C.A.J. (2004) *Ontwikkeling van beginnende geletterdheid: afscheidsrede*. Radboud University Nijmegen
- ❖ Aarnoutse, C.A.J., Beernink J.& Verhagen, W. (2008) *Handleiding beginnende geletterdheid*. CPS onderwijsontwikkeling en advies
- ❖ Aarnoutse C.A.J. et al.(2006) '*Iedereen kan leren lezen*', Inspectierapport
- ❖ Aarnoutse, C.A.J., Van Leeuwe, J.& Verhagen, W. (2008) *Phonological Awareness and Naming Speed in the Prediction of Dutch Children's Word Recognition*.
- ❖ Ball en Blachman (1991). *Does phoneme segmentation training in kindergarten make a difference in early word recognition and developmental spelling?* In Reading Research Quarterly, 26, 40-66
- ❖ Both, K. (2001) *Scholingsplan Jenaplan 21– Initiële Opleiding voor Jenaplan-basisonderwijs*. Nederlandse Jenaplanvereniging (NJPV)
- ❖ Huijbregts, S. Förner, M. (2009) *Fonemisch Bewustzijn: werkmap voor leerkachten van groep 1 en 2 van de basisschool*. CPS Amersfoort
- ❖ Kallenberg (2007) *Ontwikkeling door onderzoek: een handreiking voor leraren Zutphen*. Thieme Meulenhoff
- ❖ Lelkens Van Ruitenbeek, B. (2011) *Jenaplan route groepszorg*. Jenaplan advies & scholing.(JAS)
- ❖ Tomesen, M. & Van Kleef M. (2008) '*werken aan taalbewustzijn*' Expertisecentrum Nederlands.

- ❖ Vernooij, K.(2003) artikel; *vroegtijdig signaleren en interveniëren tijdens het beginnend lezen*. Garant-Uitgevers N.V.
- ❖ Vernooij, K. (2007) De meeste leesproblemen zijn kwaliteitsproblemen. CPS
- ❖ Vernooij, K.(2010) Effectief omgaan met risicokleuters: presentatie (CPS)
- ❖ Vernooij, K.(2005) *'Het BOV-interventieproject. Beginnend Lezen en het omgaan met verschillen'* in *Praktijkgids voor de basisschool*, Mechelen,Wolters Plantyn,
- ❖ Wentink,H., Van Druenen,M &. Verhoeven, L. (2008) *protocol leesproblemen en dyslexie voor groep 1 en 2*. Nijmegen: Expertisecentrum
- ❖ Winters, H.& Velthausz, H.(2011) *Knopenboekje;tabellenboekje voor jenaplanners*. Jenaplan advies & scholing.(JAS)

Internetpagina's

www.CPS.nl

www.digischool.kennisnet.nl/klankkastje

www.masterplandyslexie.

Signaleringslijsten :

http://www.masterplandyslexie.nl/ExpertiseCentrumNederlands_C01/Default.asp?CustID=623&ComID=133&ModID=922&ItemID=0&bottest=

Bijlage 1

EXPERTISECENTRUM
NEDERLANDS

PROTOCOL LEESPROBLEMEN EN DYSLEXIE VOOR GROEP 1 EN 2 DE NAG-2-TOETSVAARDIGHEID VOOR KLEUTERS

Signaleringslijst voor kleuters*

Naam leerling:	Groep 1		Groep 2	
	januari	juni	januari	juni
Geboortedatum:	datum:	datum:	datum:	datum:
	leeftijd:	leeftijd:	leeftijd:	leeftijd:
	leerkracht:	leerkracht:	leerkracht:	leerkracht:

Specifieke risicofactoren

Dyslexie in de familie	ja / nee			
Vertraagde spraak-/taalonwikkeling	ja / nee			
Thuis wordt niet veel (voor-)gelezen	ja / nee	ja / nee	ja / nee	ja / nee
Onvoldoende beheersing van het Nederlands als gevolg van meertaligheid	ja / nee	ja / nee	ja / nee	ja / nee
Hoorproblemen	ja / nee	ja / nee	ja / nee	ja / nee
Logopedie i.v.m. spraak-/taalproblemen	ja / nee	ja / nee	ja / nee	ja / nee
Problemen met het leren en snel benoemen van kleuren (zie bijlage 3a)	-	-	ja / nee	ja / nee

Oordeel leerkracht

Voorziet de leerkracht problemen in de volgende groep? Zo ja, welke?				
--	--	--	--	--

* Deze lijst is gebaseerd op de signaleringslijst van: Smits, A.E.H. (2002). *Signalering ontwikkeling beginnende geletterdheid*. Zwolle: Windesheim O.S.O.

1/4

EXPERTISECENTRUM
NEDERLANDS

PROTOCOL LEESPROBLEMEN EN DYSLEXIE VOOR GROEP 1 EN 2 DE NAG-2-TOETSVAARDIGHEID VOOR KLEUTERS

Boekoriëntatie en Verhaalbegrip (tussendoelen 1 en 2)

Luistert aandachtig wanneer er een verhaal wordt voorgelezen				
Geniet zichtbaar van voorleesactiviteiten				
Reageert verbaal en/of non-verbaal op de tekst				
De reacties van de leerling sluiten aan bij het verhaal				
Kan vooraf voorspellingen doen over het verhaal (door bijvoorbeeld gebruik te maken van de omslag van het boek) of het verdere verloop van het verhaal				
Stelt uit zichzelf vragen over de tekst				
Imiteert voorleesgedrag (bijvoorbeeld in de leeshoek)				
Leest boeken van voor naar achteren, bladzijden van boven naar beneden en regels van links naar rechts				
Kan een verhaal naspelen				
Kan een verhaal navertellen				
Niveau zelf een verhaal 'voorlezen' (oplopend van a naar e): a: weigert b: plaatjes benoemen c: mondelinge taal d: schriftelijke taal (imiteert voorleesgedrag van bijvoorbeeld de juf) e: leest echt				

2/4

Voor meer informatie of het downloaden van deze en nog vele andere handige documenten
www.expertisecentrumnederlands.nl

Functies van geschreven taal en Relatie tussen gesproken en geschreven taal
(tussendoelen 3 en 4)

Weet dat de leerkracht de tekst niet kan voorlezen als de letters bedekt zijn				
Begrijpt plecto- en/of logogrammen				
Leest eigen naam				
Schrijft (stukje van) eigen naam				
Schrijft zelf (niveau oplopend van a naar e): a: tekeningetjes b: krabbels c: reeksen letterachtige vormen of letters d: herkenbare klank-letterkoppelingen waarbij één of meer letters staan voor een heel woord e: woord correct zoals het klinkt (invented spelling) (zie bijlage 3e)				

3/4

Voor meer informatie of het downloaden van deze en nog vele andere handige documenten
www.expertisecentrumnederlands.nl

Taalbewustzijn en Alfabetisch principe (tussendoelen 5 en 6)

Kan rijmpjes en versjes onthouden				
Experimenteert met rijm	-	-	ja / nee	ja / nee
Kan de beginklank van een woord losmaken van de rest van het woord (zie bijlage 3b)				
Kan drieklankwoorden (mkm) auditief synthetiseren (zie bijlage 3c)	-	-	ja / nee	ja / nee
Kan letters correct benoemen: welke? (zie bijlage 3d)	-	-	ja / nee	ja / nee

Functioneel lezen en schrijven (tussendoel 7)

"Schrijft" uit zichzelf om te communiceren (bijvoorbeeld briefjes, lijstjes en verhaaltjes)				
Vraagt de leerkracht om iets op te schrijven				
Is graag actief bezig in de lees-/schrijfhoek met lezen en schrijven				
Is nieuwsgierig naar lezen en schrijven en stelt daar vragen over				

4/4

Voor meer informatie of het downloaden van deze en nog vele andere handige documenten
www.expertisecentrumnederlands.nl

Bijlage 2

Vragenlijst middenbouw beginnend leesvaardigheden bij aanvang groep 3

Hoe zijn onderstaande vaardigheden (gemiddeld genomen) aan het begin van groep 3 bij de kinderen ontwikkeld?

- 1) Opdelen van zinnen in woorden?
Antwoord:
- 2) Opdelen van samengestelde woorden in afzonderlijke componenten? (bv kast- deur)
Antwoord:
- 3) Opdelen van woorden in klankstukken? (te-le-foon)
Antwoord:
- 4) Verbinden van klankstukken tot woorden?
Antwoord:
- 5) Herkennen van eindrijm?
Antwoord:
- 6) Toepassen van eindrijm?
Antwoord:
- 7) Herkennen van beginrijm?
Antwoord:
- 8) Toepassen van beginrijm?
Antwoord:
- 9) Klinker in een woord isoleren?
Antwoord:
- 10) Auditieve analyse op klankniveau? (Hakken)
Antwoord:
- 11) Auditieve synthese op klankniveau? (plakken)
Antwoord:
- 12) Letters (12 tot 15) kunnen benoemen?
Antwoord:
- 13) Zijn er vaardigheden van startende 3^e jaars, die (gemiddeld genomen) minder goed ontwikkeld zijn en moeilijkheden geven bij het aanvankelijk lezen? Die dus in de onderbouw extra aandacht behoeven?
Antwoord:
- 14) Hoe is de overdracht van het voorbereidende leesniveau van de kinderen van de onder- naar middenbouw?
Antwoord:
- 15) Vind je de aansluiting van de voorbereidende leesvaardigheden van de onder- naar middenbouw goed?
Antwoord:
- 16) Wat is er goed of wat kan er verbeterd worden naar jouw idee?
Antwoord:
- 17) Heb je verder nog aanvullende opmerkingen die van belang kunnen zijn voor het verbeteren van de beginnende geletterdheid in de onderbouw?
opmerkingen:

Bijlage 3

Vragenlijst onderbouw beginnende geletterdheid:

Vooraf wil ik jullie vragen om de lijst zo eerlijk mogelijk in te vullen, dus geen gewenste antwoorden geven, maar zoals het in de dagelijkse praktijk werkt.

Pas dan krijg ik goed inzicht in het geheel en kunnen we aanvullen bij die onderdelen die nog verbeterd kunnen worden of ontbreken.

Dyslexie:

- Kennen jullie de (taal)onderdelen/activiteiten waar kinderen met een risico voor dyslexie problemen mee kunnen ondervinden?

Antwoord:

- Kun je er een aantal benoemen?

Antwoord:

- Zijn jullie bekend met het feit dat kleuters met een risico voor leesproblemen of dyslexie die in de kleuterperiode gerichte hulp hebben gekregen op het gebied van letterkennis en fonologische vaardigheden, in groep 3 een betere start maken met leren lezen?

Antwoord:

- Ben je bekend met de 10 Tussendoelen Beginnende Geletterdheid van het protocol leesproblemen en dyslexie?

- Antwoord:

- Ken je het doel van deze tussendoelen?

- Antwoord:

Geletterde leeromgeving:

- Is er een ruim aanbod van aantrekkelijk lees –en schrijfmateriaal aanwezig in de groep?

- Antwoord:

- Kun je dit toelichten?

- Antwoord:

- Wat zou je hieraan willen verbeteren?

- Antwoord:

- Gebruiken jullie boeken van de bibliotheek(bijvoorbeeld binnen de thema's)?

- Antwoord:

- Is er een lees- en schrijfhoek?
- Antwoord:

- Zijn de verschillende materialen en boeken toegankelijk voor de kinderen?
- Antwoord:

- Hangen er in de groepen pictogrammen met geschreven kaartjes waarop staat wat er in de kast te vinden is en hoe de verschillende hoeken in de stamgroep heten?
- Antwoord:

- Hebben de kinderen naamkaartjes, die functioneel worden ingezet?
- Antwoord:

- Worden de schrijfproducten van de kinderen op een speciale plek tentoongesteld?
- Antwoord:

- Heb je in de stamgroep een lettermuur of ABC- muur waar alle letters van het alfabet te zien zijn?
- Antwoord:

- Worden de lees- schrijfactiviteiten aangeboden binnen een betekenisvolle activiteit, zoals een boodschappenlijstje schrijven, leesboeken binnen de thema's, aanhaken bij een zwangerschap/geboorte?
- Antwoord:

- Worden de lees- schrijfactiviteiten aangeboden binnen een betekenisvolle context aangeboden?(worden de activiteiten gekoppeld aan de thema's ?)
- Antwoord:

- Moedigen jullie ouders aan om hun kind voor te lezen of om samen prentenboeken te bekijken?
- Antwoord:

Voorbeeldfunctie:

- Laat je aan de kinderen zien dat lezen en schrijven belangrijk is, door in het bijzijn van de kinderen veel te schrijven, hardop te verklanken en interactief voor te lezen?
- Antwoord:

- Lezen jullie ook interactief voor aan risicokleuters in kleine groepjes?(5 á 6 kleuters)
- Antwoord:

- Schrijven jullie teksten van de kinderen bij de eigen tekeningen/kunstwerken?

- Antwoord:
- Moedigen jullie kinderen aan om zelf hun naam op een tekening/kunstwerk te zetten?
- Antwoord:
- Combineren jullie geschreven en gesproken taal door gelijktijdig letters uit te spreken en te schrijven?
- Antwoord:

Fonologische ontwikkeling:

- Weten de kinderen eind groep 2 dat een woord opgebouwd is uit letters?
- Antwoord:
- Weten de kinderen eind groep 2 wat een zin is en dat deze bestaat uit woorden.
- Antwoord:
- Kunnen de kinderen uit groep 2 zinnen hakken in woorden?
- Antwoord:
- Kunnen de kinderen eind groep 2 woorden opdelen in klankgroepen?
- Antwoord
- Zijn de kinderen eind groep 2 bekend met eindrijm en kunnen ze deze herkennen?
- Antwoord:
- Zijn de kinderen eind groep 2 bekend met beginrijm en kunnen ze deze herkennen?
- Antwoord:
- Hoe vaak en wanneer worden deze vaardigheden per week geoefend?
- Antwoord:
- Op welke manier wordt dit geoefend? (Kleine/ grote kring, spelvormen)
- Antwoord:

Fonemisch bewustzijn:

Dit is een deel van het fonologische bewustzijn; fonemisch bewustzijn is het besef dat woorden zijn opgebouwd uit kleine klankeenheden, die in lettertekens kunnen worden weergegeven (b-oo-m) =de auditieve analyse (het hakken). En andersom de klanken

weer samenvoegen= auditieve synthese (het plakken.) Samen met de letterkennis zijn dit de belangrijkste aspecten van het fonemisch bewustzijn.

- Kunnen de kinderen eind groep 2 een woord in “klanken” hakken? (V-i-s) Is dit een einddoel?
- Antwoord:
- Kunnen de kinderen eind groep 2 van klanken een woord maken=plakken? (m-u-s zegt mus)
- Antwoord:
- Bieden jullie bij een klank(auditief) ook tegelijkertijd een letter aan(visueel)?
- Antwoord:
- Op welke manieren stimuleren jullie het fonologisch en fonemisch bewustzijn?
- Antwoord:
- Worden letters en klanken vanuit een betekenisvolle context aangeboden? (binnen de thema's of bijvoorbeeld wanneer het dagprogramma wordt besproken)
- Antwoord:

Letterkennis:

- Gebruiken jullie visuele materialen zoals stempels, typemachine, magnetische letters, letterplaten etc. om letterkennis te bevorderen?
- Antwoord:
- Op welke manier wordt er een letter aangeboden?
- Antwoord:
- Hoe gaan kinderen met deze letters aan de slag?
- Antwoord:
- Worden letters ondersteunt met visuele plaatjes? Bv de letter 'h' met een plaatje van een huis.
- Antwoord:
- **Signalering:**
- Hoe houden jullie de ontwikkeling van beginnende geletterdheid per kind bij?
- Antwoord:
- Bestaat er een signaleringslijst en hoe vaak wordt deze ingevuld?
- Antwoord:
- Welke (taal)toetsen worden er afgenomen en wanneer in het schooljaar?
- Antwoord:

- Wordt er extra aandacht besteed aan kleuters met risicofactoren (b.v. dyslexie in de familie) of kleuters die achter dreigen te raken in de ontwikkeling van beginnende geletterdheid?
- Antwoord:

Voorschotbenadering:

Wanneer de ontwikkeling van het fonemisch bewustzijn en de letterkennis van een kleuter uit groep 2 achterblijft ten opzichte van groepsgenoten is het belangrijk om de achterstand weg te werken d.m.v. een motiverend en stimulerend programma. Het is belangrijk dat er geen druk op het kind wordt gelegd. Dit programma wordt de voorschotbenadering genoemd.

Het programma biedt kinderen expliciete oefeningen in het aanleren van klank- teken koppelingen en fonemisch bewustzijn. Daarnaast wordt de kleuter gestimuleerd om gebruik te maken van spontane spellingen. Het programma wordt halverwege groep 2 ingezet.

- Ben je bekend met de voorschotbenadering?
- Antwoord:

- Zet je de voorschotbenadering in als het nodig is?
- Antwoord:

- Hoe organiseer je dat?
- Antwoord:

Tot slot:

- Met welk(e) onderdeel/onderdelen van het voorbereidend lezen ben je tevreden?
- Antwoord:

- Welk deel van het voorbereidend lezen kan verbeterd worden?
- Antwoord:

- Is er een reden waarom bepaalde onderdelen minder of helemaal niet aan bod komen?
- Antwoord:

Bijlage 4

Observatiechecklist beginnende geletterdheid

Observatiepunten	Berna	Sonja
De voorbereidend leesactiviteiten worden vanuit een betekenisvolle context gegeven?		
De activiteiten worden vanuit spelsituaties gegeven?		
De activiteiten zijn geen instructies?		
De groepsleider heeft vooraf de doelen gesteld?		
De doelen zijn voorafgaande aan de activiteit bekend bij de kinderen?		
De groepsleider kent de individuele doelen van de kinderen?		
De letters worden visueel en auditief ondersteund?		
De ruimte waarin de activiteiten zich afspelen nodigen uit tot spel en zelfontdekkend leren?		
Er is sprake van ervaringsgericht leren? D.w.z. kinderen mogen zelf ervaren en er wordt gebruik gemaakt van ervaringen van andere kinderen?		
Er wordt wereldoriënterend geleerd? Door kinderen nieuwsgierig te maken en ze te laten experimenteren?		
Kinderen mogen initiatief nemen.		
De kinderen werken coöperatief en helpen elkaar en onderzoeken samen?		
Is er sprake van strategisch leren door het “modelen” van talige activiteiten?		
Er wordt gespeeld en gewerkt vanuit verhalen?		
De groepjes van de voorschotbenadering zijn heterogeen samengesteld?		
De aanpak is speels en motiverend?		
De 3 fasen van de voorschotbenadering worden gevolgd tijdens de interventies?		

Bijlage 5

Logboek Taaltuin/ Villa letterpret

Week:

Project:

Pretletter:

	onderdelen, activiteiten?	ervaringen, nieuwe ideeën, pareltjes?	knelpunten/ problemen?	Jenaplan-aspecten, zoals, ervaringsgericht , reflectie en zelfontdekkend leren.
ma				
woe				
Vrij				
Voor Schot Sessie 1				
Voor Schot Sessie 2				

Bijlage 6

De Taaltuin

Bof de Boekenwurm

Werken in de taaltuin

Trots op het resultaat

De luisterhoek

De lounge hoek waar je samen lekker kunt lezen

Villa Letterpret